MJog. O.
93.

ŐSISÉG ÉS ELÉVÜLÉS.

ÉRTEKEZÉS,

MELLYEL

SEPT. 11. 1848.

A MAGYAR ACADEMIÁBAN BEKÖSZÖNTÖTT

FRANK IGNÁCZ.

MJog. O.
93.

886975
→ V/K

ŐSISÉG ÉS ELÉVÜLÉS.

ÉRTEKEZÉS,

MELLYEL

Prof. FRANK IGNÁCZ

A MAGYAR AKADEMIÁNAK LEVELEZŐ TAGJÁVÁ KINEVEZTETVÉN
HELYET FOGLALT.

(1848. SEPTEMBER.)

BUDÁN,
A MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM BETŰIVEL.
1848.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Tudgyuk minnyájan, miképen a hitel kérdése köztünk megindulván, evvel szóba jöttek a birtok viszonyai, s ezek folytán az ősiség. Sokféle bajaink, úgy mondák, ebbül erednek. Az ősiség okozza, hogy örökös perekbe merülve minden birtok ingadozik; míg ez így marad, addig termékeny de szegény hazánkban hitelrül és jobb gazdaságrul szó sem lehet. Nekünk hitelre, mindenek előtt hitelre van szükségünk; hitelünk pedig soha sem lesz, ha törvényeink a birtokot lebilincsezik. És ki hitte volna, a mit ős eleink védoltalom gyanánt ápoltak, őriztek, íme rövid idő múlva, mint valami tűrhetetlen nyüg, csak nem általános kárhozás tárgya lett. Törüllyük el az ősiséget, így hangzott minden tanácsterembül a túlnyomó vélemény; és eltörlését a múlt országgyülésen kimondotta maga a törvény is. De mivel a felmerült javallatok hiányai a sokféle nehézségeket kimutatták, részletes intézkedések ez úttal nem történtek. A kérdés tehát némikép most is függőben áll. És ha magam is mint hazafi a tudományos fejtegetés úttyán hozzá szóllok, úgy hiszem roszsz néven senki sem veendi. Korán sem czélom a közvéleménnyel szembe szállani; nem is azt ismételni, a mit mások elmondtak; hanem ha lehet a dologrul bővebben, t. i. olly oldalokrul is, mellyek eddig szóba nem vétettek, vizsgálódva, értekezve, a kérdés miben létét világosabban kimutatni, és megfejtését. a

mennyire tudományos úton telik, elősegíteni. Bátorításomra szolgál e részben: 1) hogy a tárgy magában is nyilvános tanitásaim körébe tartozik; 2) hogy midőn kötelességbül e helyen szóllok, tudós hallgatóim kedvező figyelmét megnyerni óhajtván, ezt főképen a tárgy érdekétül várhatom. Szembeszökő pedig, hogy ha itten arrul, a mi egyszersmind a törvényhozás körébe vág, értekezni nem lehetne, ez annyi volna, mint magát a törvénytudományt ezen országos intézetbül kizárni, és úgy a tudós társaságnak egygy egész osztályát kiirtani. De ha mind a kettőnek, értem a törvényhozást és a törvénytudományt, azon egygy a tárgya, nagy még is a külömbség törvényhozó tanácskozás és tudományos értekezés között. Nem is czélom ennek határán túl menni; jól tudván, mi hová illik. De azok előtt szóllván, kik magát a tárgyat, sőt az eddig folyt vitatásokat is, jól ismerik, azt sem tagadhatom, hogy kimerítő értekezésnek itten helye, ideje nincsen. És azért illőnek tartom, beszédemet is minden kitelhető rövidséggel, csak arra szorítani, a mi kitűzött czélomra múlhatatlanul szükséges.

Mindenek előtt lássuk, mi és mennyi az, a mit eltöröltetni kivánunk; mert a divatos szójárás magában homályos, és a ki az ősiség eltörlésérül hallván a szavakat szokott értelemben venné, nem csak hogy tévedne, hanem képtelenségbe is merülne. Hogy p. ok. bizonyos jószágomat őseim is bírták, mivel ők szerezték, és hogy az tőlök törvényes öröklés úttyán reám szállott, ez nyilván a történt dolgok sorába tar-

tozik, mellyeket ha elfelejteni lehet, megsemmisíteni nem lehet (*factum infectum fieri nequit*). Illy értelemben az ősiség eltörlése merő képtelenség. Hanem ha az ősi javakrul szolló törvényeket, vagy a mi egyre megy az ősiség törvényes következéseit értyük; ezek igen is eltörölhetők. Látni tehát, hogy az ősiség eltörlése rövidített szójárás (*ellipsis*), annyi mint: az ősiségbül eredő bajok megszüntetése. Világosabb és elég rövid kifejezés volna: az ősi javak felszabadítása. De miutánn az első már szokásba jött, és félre értést nem okoz, azt is megtarthattyuk.

Ámde tovább igaz-e, hogy az ősi javakat mindenkép felszabadítani, hogy az ősiséget egészen eltörölni kivánnyuk? Hisz a végrendeleteknél épen az a fökülömbség: hogy a szerzeményrül kiki szabadan intézkedik, nem pedig az ősirül, míg t. i. törvényes örökösök vannak [1]; a mi eddig annyira ország törvénye, hogy ellenében királyi kegyelemlevél is erőtlennek találtatott [2]; és a ki ősiek eladása által törvényes örököseinek rövidséget okozna, köteles azt maga szerzeményébül pótolni [3]. Azt is tudgyuk, hogy az ősi örökség az osztozó felek közt osztály utánn is közös marad, közös olly értelemben: hogy akármellyikének magva szakad, az ő osztályrésze túlélő feleire száll [4]. Tudgyuk, hogy a külömbség az örök-

---

1) VERB. I, 5. 57. 58. 59. 1723, 49. *Dec.* 2. *divis. succes.* — 2) *Dec.* 38. *eod.* — 3) 1723, 49. Közigazs. törv. 235. §. — 4) VERB. I, 47. §. 4. 1723, 47. §. 3. *Dec.* 12. *divis. succes.* Közig. törv. 255. 264. §§.

lés minden ágaira kiterjed [1]); nem külömben az özvegy és a túlélő hitves társ örök jutalmára [2]). Végrendelet és törvényes öröklés pedig egyetemben az osztó törvénynek olly széles, a nemzet életébe olly mélyen beható ága; hogy az ősiségnek mindennemű egyéb hatását más oldalra állítván, a túlnyomó súly hihetőleg nem ebben, hanem az első serpenyőben fekszik. Némelly bűntettek, t. i. vérbitorlás és vérárulás is oda tartoznak [3]). De a mennyire emlékezem, e részrül az ősiséget eddig senki sem gáncsolta, és ha valaki panaszt emelne, nem igen hihető, hogy a közvélemény pártolását egygy hamar megnyerné; mert a hitellel, a jószág becsével semmi köze.

Már ha ez így van, és a külömbség, melly eddig az ősi és egyéb javak között fen volt, legalább a mi a végrendeletet és a törvényes öröklést illeti, jövendőre is fenmarad; ujra kérdem: igaz-e, hogy az ősiséget egészen megszüntetni kivánnyuk? Világos, hogy nem. De e még nem baj; mert hiszen az általános mondások mellett jól megférnek a szükséges kivételek is. Csak bizonyos legyen: minő esetek tartoznak a főszabás alá, minők a kivételek sorába. És evvel értekezésemnek további ösvényét is nyilván kimutatva látom. Miben és minő hatása vagyon az ősiségnek a végrendeletek és a törvényes öröklés körén kívül? Ezt szorosan meg kell határozni; külömben vakoskodva tudományos értelemre számot nem tarthatunk.

---

1) Közig. törv. 261. 264. §§. — 2) *Vidualis, et conjugalis successio.* Közig. törv. 271. 272. 276. 277. §§. — 3) *Larva et proditio fraterni sanguinis.* Közig. törv. 369. §.

Azon kezdve, a mi kevesebbet nyom, ide vonható 1) a törvényes gyámság, melly, a mint tudgyuk, az öröklés rendgyét követi, és ősi javakra nézve a végrendeletit megelőzi [1]). Nem hiszem, hogy e részben a közvélemény változást követelne. — 2) Vannak adósságok, mellyeket ősi nemes jószágbul az örökösök nem fizetnek; illyenek a kegyeskedő kötelezések, a kikötött kelengye (*dos scripta*), sokszor még a feleség hozománya is, midőn t. i. annak a szóban álló javakba történt befordítása nem bizonyos [2]). Az utolsóra nézve magamnak ugyan alapos ellenvetéseim volnának; mert az ebbéli szokás nem csak merő tévedésbül származott, hanem az egyenes igazsággal is merően ellenkezik [3]). De ennek vitatása nem ide való. Egyébaránt hogy az említett követelések annyi erővel nem bírnak, mint mások, e magában valamint az a mit a gyámságrul felhoztam, sem a birtokot, sem a hitelt nem gyengíti; és ezen tekintetbül az ősiség eddig sem panaszok, sem törvényjavallatok tárgya nem volt. Ugyan azt mondhatni más esetekrül is, mellyekben akárminő adósságok először ugyan a szerzeménybül fizettetnek, ha van; de midőn szerzemény vagy nincs, vagy elégtelen, akkor az ősibül ís [4]). Mert hisz a követelőnek érdeke csak az, hogy fizetést nyerjen; és ha megnyerheti, rá nézve mindegygy, minő jószágától tudott az adós megválni, mellyikét kivánta inkább megtartani.

---

1) VERB. I, 113. 114. 119. Közigazs. törv. 109. 110. §§. — 2) Közigazs. törv. 279. 332. 342. §§. — 3) U. o. 342. §. e) f). — 4) U. o. 332. §.

Többet nyom 3) a törvények azon rendelése, melly szerint a ki ősi jószágát akár örökre felvallani, akár elzálogítani kívánnya, köteles ebbéli szándékát osztályos attyafiainak hírül adni, törvényesen őket felszóllítani és megkinálni, hogy ha tetszik a jószágot más idegen ember, vagy távolabb álló rokon előtt is, megvehessék [1]). Tudgyuk az elmulasztott vagy hiányos felszóllításnak a következéseit: hogy a ki ekképen sértve lett, maga és utódgyai az örökvallás felbontását, vagy zálogra nézve ennek átruházását kérhetik [2]). Nagyon tévedne, a ki ebben hazai törvényünknek olly nemű sajátságát keresné, millyen másutt elő nem fordúl. Sőt ellenkezőt mondhatok: a szokás régi és ujabb nemzeteknél annyira divatos volt, hogy nem csak az összeállító törvénytudomány, hanem a törvényhozás körében is méltó figyelmet gerjeszthet.

A Zsidóknál MÓZES törvénye szerint, a Levitákat kivéve, minden embernek egygy darab földet ki kellett mérni, hogy maga és utódgyai sajátul bírhassák, és jövedelméből élelmöket nyerhessék. Szabad sem volt azt örökre eladni; hanem ha valaki elszegényedvén kénytelen lett jószágának valami részétül megválni, akkor a közelebb való attyafia elő állhatott, és a jószágot minden idegen előtt magához válthatta [3]). Tanuságos példája ennek Rúth története: A

1) U. o. 192. §. — 2) U. o. 521. 522. §§. — 3) MICHAELIS, *Mosaisches Recht*, §. 73. A J. HOFFMANN, *Entw. d. hebr. Alterth.* (*Weimar*, 1832.) II. 7. §. 5. 6. J. M. A. SCHOLZ, *Handb. d. bibl. Archaeol.* (*Bonn.* 1834.) §. 94. J. JAHN, *Bibl. Archaeol.* I. §. 64. III. §. 70.

mezőnek fele, melly Elimeleké vala, eladó lévén, ezt Boáz mint atyafi megvenni kívánta, de mivel más közelebb álló rokon is élt, ezt ő, a város vénei közül tiz férjfiut maga mellé vévén, megszollította mondván: „Tedd tiéddé azt a mezőt az itt ülők a nép vénei előtt; ha megakarod váltani, váltsd meg; és ha nem akarod mond meg: mert jól tudom, hogy nincs más kívüled, és én vagyok te utánnad; amaz úgy felelt: váltsd meg te magadnak az én közelebbi vérségem méltóságát; tedd tiéddé az örökséget"; és egyszersmind saruját levonván, oda nyujtá Boáznak; mert e volt Izraelben a régi szokás minden megváltás és csere megerősítésére [1]). Hasonló példát olvasunk Jeremiás könyvében, ki magárul ezt írja: „Eljöve hozzám Hanameel az én öregbik bátyámnak a fia, és azt mondá nékem: kérlek, vedd meg az én mezőmet, melly Anatótban, a Benjamin földén vagyon, mert te volnál örökös benne, és te reád néz törvény szerint is, hogy megvegyed; azért megvettem Hanameeltül a mezőt, és megadám néki a pénzt, tizenkét ezüst siklust" [2]). A megváltásnak eladás utánn is helye volt, még pedig úgy hogy a lefolyt és hátra lévő esztendők a jószág áránál szorosan számba vétettek; mert eljövén a szabadság szent ideje *(jubilaeum)* a vevő köteles volt a jószágot már ingyen kibocsátani, és a ki eladta volt, maga vagy utódgya ősi örökségét múlhatatlanul viszsza nyerte De abban tetemes a külömbség, hogy eladás utánn a megváltás főképen az eladót illette. Városi lakóház pedig egygy esztendő multával örökre a vevőé maradt [3]).

---

1) RUTH, IV. — 2) JEREM. XXXII, 8. 9. — 3) LEVIT. XXV, 15. 16. 25—31.

A mi a Görögöket illeti, annyi bizonyos, hogy mind Spártában LYKURGOS, mind Athenében SOLON törvényei a polgárok egygyenlőségét fentartani kivánván arra czéloztak, hogy a kimért földbirtok mindég az illető nemzetségnél maradgyon; és e végett Spártában földörökséget adnivenni sem lehetett; hanem, a mint PLUTARCHOS emliti [1]), később találkozott egygy ember Epitadeus, a ki fiára neheztelvén mint elöljáró *(ephoros)* kivitte, hogy új törvény adatván örökségét akárki, éltében ugyan ajándék fejében, holta utánn pedig végrendelet által, adhatta és hagyhatta a kinek tetszett; a minek azonban sajnos következései lettek [2]).

Bizonyosabb a római törvénybül, hogy a rokonok és a feles társak egykor az idegen vevőt kizárhatták: „*Dudum proximis consortibusque concessum erat, ut extraneos ab emptione removerent*“, így szóllottak urunk születése utánn 391-ik esztendőben VALENTINIANUS, THEODOSIUS, és ARCADIUS császárok, a kik azonban az ellenkező véleményhez ragaszkodván: „*gravis haec videtur injuria, quae inani honestatis colore velatur*“, annál fogva a régi szokást eltörlötték: „*superiore lege cassata, unusquisque suo arbitratu quaerere vel probare possit emptorem*“ [3]); és ebbéli rendelesöket JUSTINIANUS császár is megerősítette [4]); noha más részrül ama józan érzést, melly

1) PLUT. Agis, 5. — 2) MANSO, *Sparta*. I, 2. p. 152. III. 1. p. 263. ff. MÜLLER, *Dorier*. II. 194. ff. WACHSMUTH, *Hellen. Alterthumskunde*. I. 2. p. 258. — 3) COD. THEODOS. III, 1. 6. *de contrah. empt.* — 4) COD. IV, 38. l. 14. *de contrah. empt. vend.*

az ősi javakat különös kedvességre emeli, a római törvényszerzők és maga Justinianus annyira méltatták, hogy a kiskoru e néven az idegen vevőt még árverés utánn is eltolhatta: „*Si in emptionem penes se collatam minor adjectione ab alio superetur, implorans in integrum restitutionem audietur, si ejus interesse emptam ab eo rem fuisse approbetur; veluti quod majorum ejus fuisset; ita tamen, ut id, quod ex licitatione accessit, ipse offerat venditori*“ [1]). Egyébaránt eladósodott javakra nézve nem csak az idegen vevőt a rokonok, hanem ezeket is a hitelezők megelőzték [2]); és a kerülethez (*metrocomia*) tartozó földeket idegen ember semmiféle szín alatt sem birhatta [3]).

A későbbi görög birodalomban, VII. CONSTANTIN, a ki bíborban születtnek neveztetik, uralkodása alatt, ROMANUS LECAPENUS, 919—44-ig a főhatalmat kezében tartván, új törvénnyel [4]) az előbbvehetés rendgyét bővebben meghatározta, úgy t. i. hogy első helyen lévén az osztályos rokonok; s ezek utánn a feles társak; ezekre következtek a kik szerződés nélkül közösségben állottak akár rokonok voltak akár nem; to-

---

1) *L.* 35. *Dig. IV*, 4. *de minoribus.* — 2) *L.* 16. *Dig. XLII.* 5. *de reb. auct. jud. possid.*: „*Cum bona veneunt debitoris, in comparationem extranei, et ejus qui creditor cognatusve sit, potior habetur creditor cognatusve; magis tamen creditor quam cognatus, et inter creditores potior is, cui major pecunia celabitur.* — 3) *Const. un. Cod. XI*, 55. *non licere habitatoribus metrocomiae loca sua ad extraneos transferre.* — 4) Kiadták CUJACIUS: l. V. de feudis; és LEUNCLAVIUS, *Jus. Gr. Rom. II. p.* 139. és *Const. Porphyr.* munkáival MEURSIUS l. FABRICII *Bibl. gr. XII. p.* 416 (*ed. ant.*)

vább a szomszéd adózó társak; és végre a többi szomszédok. Mindezeket nem csak eladás, hanem örökös vagy ideig tartó bérbeadás esetében is, fel kellett szóllítani, és harmincz nap alatt megadva, a mit az idegen vevő igért, ezt amazok kizárhatták. Azért pedig a ki fogság vagy számkivetés miatt, vagy akár az ország akár maga ügyeiben járva távul volt, nem külömben a kiskorúért a gyám vagy megbizott vagy kirendelt gondviselő tartozott négy hónap és felelet terhe alatt beállani. Ha pedig a felszóllítás elmaradt, az illető kereset tíz esztendeig tartott. De a ki az eladót, magát vagy háza népét megtámadván, tetemesen megsértette, vagy értékében károsította, vagy alattomban életére törekedett, annak hasonló keresete nem volt. És ha valaki nem eladás vagy bérlés fejében, hanem akármi más néven, p. ok. adomány, csere, vagy végrendelet által, maga jószágát idegennek adni vagy hagyni kivánta, azt őszintén cselekedve igen is tehette, de nem színeskedve; s azért a panaszkodó mind az eladót mind a vevőt esküre is vonhatta; és midőn a törvényszegés bébizonyult, mind a jószágot mind annak az árát a fejedelmi kincstár elfoglalta; melly azutánn a jószágot annak eladta, kit a törvény előzésre méltatott; eskü nélkül pedig csak az alku megsemmisülvén az eladó kénytelen lett a jószágot annak adni, a ki győzött.

És Romanus Lecapenus példáját később a XIII. században II. FRIDRIK császár is követte, hasonértelmü törvényt adván, melly a római törvénykönyv toldalékai közt is, minden GOTHOFRED utánni kiadásban

olvasható [1]) Fridrik ezt is, mint egyéb törvényeit, a bolognai Akademiának tanítás végett megküldötte; a mibül némellyek azt a következést vonták, hogy a törvény csak olasz országra nézve adatott, s másutt ereje sem volt. De bizonyos, hogy hasonló szokás német országban is divatozott; sőt franczia országnak mind azon részeiben, mellyek nem a római törvény hanem saját szokásaik szerint éltek (*pays coutumiers*); és a kereset, melly nálunk elég hoszszu nevet visel: örökvallás felbontására elmulasztott megkinálás okábul (*actio ad invalidationem fassionis ex neglecta praemonitione*), különben *retractus gentilitius*, nálok *retrait lignager*, mindenütt előfordul, p. ok. Paris, Melun, Auxerre, Montfort Clermont, Troyes, Rheims, Calais, Bordeaux, Tours, Bourges [2]), Orleans [3]) és más vidékek szokásaiban [4]). És hasonló értelemben szóllanak Németalföld és Helvetia, nem külömben Spanyol, Angol, Dán, és Svédhon külömbféle törvényei [5]). A régi levelekben is, mellyek ingatlan javak eladásárul szóllanak, nálunk is másutt is, többnyire a rokonok megegygyezését, nem ritkán a szomszédokét is nyilván jelentve találjuk; főkép mikor a szóban álló jószághoz az eladó maga törvényes öröklés úttyán jutott.

Tudniillik az érzés, melly a rokonokat egybefűzi, hogy magokat úgy tekintsék, mintha egygy testnek összefüggő tagjai volnának, természet szerint

---

1) FEUD. lib. V. tit. 13. — 2) WALCH, *Naeherrecht* (*Jena*, 1795.) p. 25 sq. — 3) POTHIER, *Traité des retraits* (Oeuvres, *Brux. Tom.* II.) — 4) *Coutumes*, azaz; consuetudo, tudniillik jus consuetudinarium, a millyen nálunk Verbőczi hármas könyve. — 5) WALCH, l. *cit.*

legmélyebb akkor, mikor legszükségesebb, hogy egymást oltalmazzák, mivel másra nem támaszkodhatnak; melly, a mint tudgyuk, a középkorban, az általános tudatlanság, a nagy szegénység, és a főhatalom sajnos gyengesége miatt, maradó keserves állapot volt. Azért nem csak illőnek, hanem szükségesnek is tartották, hogy a kik egygy nemzetségnek tagjai, egymást mindenkép kiméllyék, tisztellyék, segítsék; tehát hogy a sok ügygyel, bajjal, sokszor vérrel nyert javakat is minden módon a nemzetség körében megtartani törekedgyenek. Ezen érzés és az abbul keletkezett vélemény egygyenlő hatalommal elterjedett egész Európában, mint a szüntelen háborgás és annak természetes következése, az inség; nem csuda tehát nogy hasonló érzések mindenütt hasonló törvényeket szültek. És eleinte ugyan, úgy látszik, a szabás általános volt, legalább az ismeretes törvénytükrök (az igaz ok nélkül úgy nevezett [1]) *Sachsenspiegel, Schwabenspiegel*), ősi és egyéb javak között külömbséget nem tettek [2]); holott később a külömböztetés mindenütt előfordul, a németeknél p. ok. *Stammgüter*, néhol *Erbgüter* vagy *ererbte Güter*, és ezek ellenében *die Errungenschaft, erworbene, errungene Güter;* deák íróknál pedig *avita, avitica*, vagy *aviatica*, vagy *hereditaria bona*, és azok ellenében *bona acquisita;* a Francziáknál ugyan azon értelemmel *propria et acquisita bona, des*

---

1) C. FR. EICHHORN, *Einleitung in das deutsche Privatrecht (Gött. 823.)* §. 10. — 2) *id.* §. 103. WALCH, *Naeherr. Gesch. 2. Hauptst.* §. 10. 11.

propres et des acquèts [1]), saját örökség és keresmény. A kinálás elmulasztásából eredő kereset, valamint nálunk, úgy másutt is, a mi a rokonvért illeti, egyedül az ősi javakra szorittatott [2]); sőt néhol a szót *avitum bonum* szoros értelemben vévén megkivánták, hogy a ki a jószágot eladta, az első szerzőnek legalább unokája legyen [3]). Lassan, ammint a kor szükségei változtak, miutánn t. i. az országos hatalom annyira megerősödött, hogy tőle mindenki személye és vagyona bátorságát bizton várhatta, már ekkor a korlátok alkalmatlansága ellenkező vágyakat is gerjesztett; és a törvények, a mint illik, a közvéleményt követvén, az adásvevés oltalmárul is gondoskodtak.

Ide tartozik: 1) hogy a rokon, ki a jószágot magához vonnya, köteles az eltolott vevőnek nem csak a jószág árát, hanem egyéb igaz költségeit is megtéríteni [4]); 2) hogy az eltoló kereset bizonyos időhöz kötve vagyon, mellyen túl az elenyészik, és a vevő az ebbéli bizonytalanságtul megmenekedvén a jószág javitásához már bizton hozzá láthat. Franczia országban erre nézve külömbféle szokás divatozott: némelly helyeken azon naptul számitva, mellyen a vevő birtokba lépett, a kereset megindítására csak három hónap járt; másutt földbirtokra nézve szinte három, de legeltetés, fáizás és más hasonló hasznokra nézve hat hónap; másutt az alkukötés utánn hatvan nap; némelly

---

1) POTHIER, *Traité des propres (Oeuvres, V.)* — 2) WALCH, *p.* 350 *sqq.* — 3) *id. p.* 354. — 4) *id. p.* 188 *sqq.* POTHIER *Traité des retraits. I. chap. IX.*

helyeken az alkúnak törvényszék előtt történt kihirdetése utánn negyven nap; másutt a szokott bévezetés utánn csak tizenhét nap és tizenhét éj; legtöbb helyeken egygy egész esztendő, vagy egygy esztendő és egygy nap, feltéve hogy a törvényes jelentés megtörtént; különben pedig a kereset harmincz esztendeig tartott, ennyi lévén általában a hoszszu hallgatás ideje, melly által mindennemü kereset elavul [1]).

Némethonban is az előzés követése rendszerint egygy esztendő egygy nap multával megszünt, feltéve hogy a követőnek a valóságos eladásrul tudománya volt és kénytelenség nélkül hallgatott [2]). De némelly tartományokban rövidebb vagy hoszszabb idő is tetszett: hol három, hol két hónap; másutt hat vagy négy hét, vagy éppen csak tizennégy nap; úgy hogy a ki a kiszabott idő alatt nem nyilatkozott, keresete azonnal elenyészett, mintha nyilván lemondott volna. Nem különben ha valaki az eladásnál jelen lévén hallgatott, vagy az áldomásban részt vett, ezen és egyéb hasonló tettek lemondás erejével bírtak [3]). Másutt jelentéssel egygy, a nélkül két esztendőt engedtek; másutt ismét egygy esztendőt negyvenöt napot. Leghoszszabb idő volt harminczegygy esztendő, hat hónap, három nap; legrövidebb nyolcz nap [4]). Minden esetre más időszabás hiányában a közönséges elévülés, harmincz esztendei hallgatás által, a szóban álló keresetet is megszüntette. A kiszabott idő pedig hol a személyes jelentés, hol a nyilvános kihirdetés, hol az átadás nap-

---

1) POTHIER, *ib.* I. *ch.* VII. *et* XII. §. 3. — 2) WALCH, *l. c. p.* 264. *ff.* — 3) *Id. p.* 284. *ff.* — 4) *Id. p.* 286. *ff.*

jától indult [1]), néha különbséggel részint az eladó részint a vevő személyére és lakására nézve [2]).

Ha ezekkel egybevettyük hazánk szokását, melly szerint az előzés követése csak az osztályos rokonokat és csak ősi javak eladásánál illeti, s azok is, ha törvényesen megkínálva tizenöt nap alatt nem nyilatkoztak, vagy ha az örökvallásnál jelen lévén hallgattak, a keresettül elesnek; világos hogy erre nézve panaszra nagy okunk nem volt. És feltéve hogy a törvény kedvezését jövendőre is fentartani kivánnyuk, e részben változás nem igen szükséges. Ellenben hol a megkínálás vagy elmaradt, vagy nem úgy történt, a mint kellett, minden esetre kivánatos a bizonytalanságot megszüntetni, melly eddig a birtokot sujtotta; mivel az elévülés ideje, harminczkét esztendő, magában is igen hoszszu; és az uralkodó vélemény szerint külömbféle fogások által hoszszabbra is terjedhet. Tíz vagy tizenkét esztendő úntig elegendő; talán öttel vagy hárommal is beérhetnénk. Minden esetben követésre méltó e részben a porosz törvény, melly szerint a vevő hatalmában áll az elmulasztott megkínálást későbben is pótolni; mert az előzőt akármikor felszólíthattya, hogy a törvény kedvezését, ha tetszik, használlya, és az előző köteles a törvényes idő (fekvő jószágra nézve két hónap) alatt nyilatkozni [3]); külömben hallgatása lemondásnak vétetik [4]); a nélkül pedig a követelés harmincz esztendeig tart, e lévén általában az elévülés határideje [5]). A porosz törvénykönyvnek egyéb jelességei

---

1) WALCH *p.* 293. *ff.* — 2) *ibid.* — 3) I, 20. §. 610. — 4) *ib.* §§. 644. 645. — 5) *ibid.* §. 646. *u.* I. *Th.* IX. *Tit.* §. 546.

közt különösen feltünő azon tartózkodás, mellyel az élő szokásokat, a mennyire lehetett, kímélni kivánta; s innen származik, hogy a hol az atyafiak régi törvények szerint előző keresettel bírtak, azt a sokféle ujitások árjai között is megtartották [1]).

Ellenkező példát találunk a franczia és az austriai törvényekben. Az első megengedi ugyan, hogy ha többen lévén az örökös társak valamellyik maga keresetét másnak, bár rokonnak, átengedte, a többi örököstársak, akár minnyájan egygyütt, akár csak egygy is közülök a vevőnek pénzét viszszaadva őtet az osztálytul kizárhassák [2]), *retrait successoral* [3]); megengedi tovább, hogy a ki akárminő jószágát eladgya, annak viszszavehetését magának öt esztendőre kiköthesse, és ebbül eredő keresetét akárminő birtokos ellen is indíthassa [4]), *droit de rachat*, ou *de réméré;* de a mi a régi törvények kedvezését illeti, melly szerint a rokonok az ősi javak eladásánál előzéssel és viszszavonó keresettel is bírtak (*retrait lignager*), ezt az új törvény hallgatva egészen megszüntette. — Nem külömben Austriában már II. József, hogy a szabad keresetet és avval a jobb gazdaságot előmozdítsa, a régi törvényes beállást és a viszszavonó keresetet eltörlötte (*die gesetzlichen Retracts od Einstandsrechte wurden aufgehoben* [5]); és II. József abbéli rendelését, melly mivel általán szóll, némelly irók véleménye szerint a juta-

---

1) *II. Th. IV. Tit. 6. Abschn.* — 2) *Code civ.* §. 841. — 3) PAILLIET, Manuel du droit français. *ad h. loc.* — 4) *Cod. civ.* §. 1659 *seqq.* — 5) *Das Joseph. Gesetzb. I.* 1. §. 7.

lomjavakra is kiterjed [1]), a későbben (1811-ben) kiadott törvénykönyv is fentartotta. Mindazonáltal valamint a porosz úgy az austriai törvény megengedi, hogy a ki jószágát eladgya, egyszersmind annak előző viszszavehetését is kikösse *(retractus conventionalis)*; a mi ha megtörtént, köteles lesz a vevő, ha ugyan a jószágot újra eladni szándékozik, az első eladót megkínálni, sőt ingatlanra nézve betáblázás úttyán még az is kivihető, hogy a kinálás elmulasztása miatt a viszszavonó kereset magát a jószágot kövesse [2]); csak hogy az másokra sem átengedés sem öröklés úttyán át nem mehet [3]). Szembeszökő pedig, hogy az illynemű előzésnél, melly szerződésen alapul, az ősiség tekintetbe nem jön; valamint annál sem melly végrendeletbül ered, vagy a mellynek alapja egyedül a jószág fekvése, vagy oltalma, vagy a részek összefüggése, vagy elnézve a jószágtul egyedül a személyes állás, p. ok, ha nemes a nemtelent, vagy hazafi az idegent eltolhattya [4]).

Nálunk a nem osztályos rokonok, és nemes birtokra nézve a szomszédok, megkinálást ugyan nem követelhetnek; de ha magok az eladót bíróilag felszóllítva kész pénzzel ajánlást tesznek, mások előtt a jószágot megvehetik; sőt a megvetett ajánlás miatt az örökvallás felbontását is kérhetik [5]). Szabad királyi városokban pedig szokás a szomszédokat is megkínálni, a mi régenten ugyan a nemes ja-

1) KRÄMER, *Das longob. österr. Lehenr. (Wien. 838.) II. p.* 93. 94. — 2) *Allgem. bürgerl. Gesetzb. §.* 1072. *ff.* — 3) *Id. §.* 1074. — 4) EICHHORN, §. 97. §. 193. WALCH, II. B. p. 500-7. — 5) *Közigazs. törv.* I. 194. §.

vaknál is úgy volt [1]); de avval a tetemes külömbséggel: hogy a városi birtok egygy esztendő egygy nap teltével megerősödik; a nemes birtokra nézve pedig harminczkét esztendő szükséges. Ha valahol, bizonnyára itt kivánatos az elévülés idejét egygy vagy két esztendőre megrövidíteni. De evvel, a mint mondám, az ősiségnek semmi köze.

Hanem 4) a sérelemperek igen is ide tartoznak, mellyek eddig túlnyomó számmal lévén a királyi táblát leginkább terhelték, és a birtokviszonyokban legtöbb zavart okoztak; értem azon pereket, mellyek sérelem okábul (*ex praejudicio*) akárminevű örökvallás vagy szerződés felbontására czélozhnak. Ezekre nézve ugyan Verbőczitül a későbbi szokás tetemesen eltávozott; a mennyire t. i. a törvényes örökösök az elidegenített jószágot sem a felvalló éltében, sem fizetés nélkül vagy közbecsü áron többé viszsza nem nyerhetik. A mi régenten sokat tett, vallyon a felvalló törvényes örököseit megnevezve azok terheit magára vállalta-e vagy nem, ennek most semmi súlya; sőt a tehervállalás magában is elavúlt, úgy hogy ujabb levelekben már elő sem fordul. Annak pedig, hogy az örökvallás józan okbul történt vagy a nélkül (*fassio rationabilis vel simplex*), hatása egészen megváltozott. Most, a mint kiki tudgya, józan okok mellett az örökvallás fel sem bontható; s azok nélkül ís a jószág csak viszszaváltható, éppen úgy mint a megkinálás elmulasztása miatt, és úgy mint a

---

1) *Közigazs. törv.* 193. §. *végjegyzés.*

zálog; mert az örökvallás felbontatván erejét azonnal elveszti, és mintegygy zálogra fordul. E részben tehát a szokás, melly Verbőczi óta keletkezett, jeles előmenetel volna. De más felől nem tagadható, hogy viszsza is léptünk, vagy, ha úgy jobban tetszik, ellenkező irányban haladtunk. Mert Verbőczi korában a felbontó keresetet akár a fiu akár az osztályos testvér még a felvalló éltében is megindíthatta [1]); most az öröklés rendgyét meg kell tartani, úgy hogy sem apja éltében a fiú, sem egyenes ivadék létében az oldalágon lévő fel nem léphet [2]). Okúl azt adgyák, hogy a kereset sérelembül indúl, melly az öröklés megnyílása előtt még bizonytalan. A mi csakugyan igaz, feltéve, hogy sérelem éppen csak a panaszkodó személyes rövidségét jelenti. De Verbőczi korában az összes örökösök sérelmét értették; és arra czélozván, hogy bizonyos javak örökre az illető vérnél maradgyanak, illő volt a viszszanyerés akadályait elhárítani, tehát az öröklés megnyílása előtt is keresetet adni. Az utókor, mint említettem, változást tett, kétségkívül jó szándékkal, az örökvallás fentartását, és így a vevő javát, akarván. De meg kell vallani, a jó szándék nem sikerült, nem sikerülhetett; egygy kiss törvényszabás miatt, melly számba nem vétetett, az elévülés kezdetérül; mert a törvényes harminczkét esztendő csak azon időtül számítható, mellyben a kereset keletkezett, ama közmondás szerint: „*actioni nondum natae non praescribitur*“ = létre nem jutott

1) TRIP. I, 59. 61. — 2) *Dec.* 3. 4, *ad inval. fass. ex praejud. Dec.* 7. *ad inval. transact.*

kereset ellen meg nem indúl az elévülés; az is ide illő: „*contra non valentem agere non currit praescriptio*“ = a kénytelen hallgatást sem vétkül venni sem az elévülés idejébe betudni nem lehet. Ennek az a következése: hogy az örökvallásbul eredő sérelem két vagy háromszáz esztendő múlva is mindég szóba jöhet, és így a vevő birtoka, feltéve, hogy az eladónak ivadéka fen van, soha meg nem erősödik. Ez igen káros állapot; és ha valahol, bizonnyára itt szükséges a javítás; hol mentségünkre idegen példára sem hivatkozhatunk. Mert a mi a jutalomjavakra nézve (*in feudis*) másutt szokásban van, hogy az adakozásba befoglalt rokonok (*agnati eadem investitura comprehensi*) vagy az adománytársak (*simultanee investiti*), megnyílván előttök az öröklés, az eladott jószágot, viszszavehessék, (*jus revocandi feudum alienatum*), melly kereset ellenében az elévülés csak akkor kezdődik, mikor annak oka létre jön [1]), e csak azokra illik, a kik midőn az eladás történt, életben voltak; az utódokrul pedig, a tanítókkal megegygyezvén, az élő szokás azt tartya: „*nondum natorum nulla sunt jura*“ = a miben az élők megegygyeztek vagy megnyugodtak, azt a későbbi ivadék meg nem ronthattya [2]). Sok jeles író az eladónak fiait is kizárván a keresetet egyedül az oldalágra szoríttya; okúl adván, hogy a fiú apja tettéért, a szabad örökség tekinteté-

---

1) G. L. BÖHMER, *Principia juris feudalis* (*Gott.* 1819.) §§. 275—277. DR. G. M. WEBER, *Handb. des in Deutschl. übl. Lehenr.* (4 *Bde, Leipz.* 1811) *IV. B. p.* 454—72. — 2) WEBER, *l. cit. p.* 467. *ff.*

bül *(intuitu allodii)* felelni tartozik; a mibül azomban csak annyi következik, hogy ő a jószágot viszszanyervén köteles annak az árát negtéríteni, a mire az oldalágon lévőt kötelezni nem lehet [1]). Látni, hogy mind a panasz mind az orvoslás itt is főképen az elévülés körül forog. Maga Verbőczi az örökvallásokrul szóllván valamint a fiak és testvérek megegygyezésével beelégszik, úgy a felbontó keresetet, melly az elkövetett sérelem elhárítására czéloz, egyedül a felvalló fiainak s testvéreinek adgya, legalább csak azokat említi; és hogy a későbben szülöttek is hasonló panaszt emelhetnének, azt se nem mondgya, sem szavaibul kicsafarni nem lehet. Bizonyos tehát, hogy e részben tévedve még a régi kor hagyományain is túl mentünk. Aggasztó gondolat, ha mellette az új törvény jobb igérete nem állana, melly szerint bizton reménlhettyük, hogy az idomtalan bilincsek nem sokára lehullanak, és elavúlt keresetek többé az életet zavarni nem fogják.

Nem szükséges hogy a palástolt eladást, millyen p. ok. a színlett csere, külön említsem; mert mi az, a mi a szerződéseknél tekintetbe jöhet? bizonnyára nem az álnév, a külső szín, hanem a mi valóban történt, a feleknek akár bevallott, akár palástolt szándéka. Igy van ez az egygyezésnél is; és így volna a veszendő zálognál, t. i. avval a kikötéssel, hogy a kitűzött időre a jószág be nem váltatván örökre a vevőé legyen (római nyelven *lex commissoria*), a mire csakugyan régi példáink is van-

1) BÖHMER, *l. cit. §.* 276. *not. d) e).*

nak [1]); világos hogy ebben elhalasztott, vagy is függőben álló feltételhez kötött eladás rejlik.

Egyébaránt ötödik helyen felhozva, hogy ősi jószágnál a zálog idejét harminczkét esztendőn túl kiterjeszteni nem lehet [2]), és hogy a kiváltással ellenkező feltételek sérelem okából is felbonthatók, így az ősiségből eredő keresetek nemeit már egészen kimerítettem. Elnézve tudniillik a végrendelet és a törvényes öröklés körétül, mellyre nézve semmi panasz, ide tartoznak: a törvényes gyámság, és némelly kegyeskedő kötelezések; panasz ezek ellenében sem emelkedett: tovább az örökvallások felbontása sérelem vagy elmulasztott kinálás okából; nem külömben a zálog átruházása és a sérelmes feltételek eldöntése.

Mert a mit sokszor hallani, néha olvasni is lehetett, hogy az ősiség olly mélyen belé van szőve fonva törvényünk minden ágaiba, hogy annak változása által aligha mindennemü pereink a törvénykezés rendgyével egygyütt zavarba nem jönnek, (némellyek még tovább mentek azt állítván, hogy az ősiséggel majd az ország alkotmánya is romba dül), mind e csak mese, nagyítás mellyet senki sem igazolhat. Olvastam p. ok. hogy erőszaki vagy visszahelyeztető perekben is az ősiség kérdése fordúl. Hogyan? ősiség kérdése? erőszaki vagy vísz-

---

1) FEJÉR, *Cod. Diplom. VIII*, 3. *p.* 385. *VIII*, 5. *p.* 27.—
2) *Közigazs. törv.* I. 199. §.

szahelyeztető perben? hol, a mint tudgyuk, eggy esztendei csendes birtok a kereset igazolására elegendő. Igaz a foglalás tárgya ősi jószág is lehet, és ha foglalás történt, nem lehetetlen, hogy a pert a kivetett birtokosnak fia vagy unokája indítsa; de ez mindenütt úgy van, ott is a hol a törvények ősi és egyéb javak közt semmi külömbséget nem tesznek. Mi súlya van itt az ősiségnek, mellyet bizonyítani nem kell? mellyrül semmi vita, semmi kérdés, itt hol akár ősi akár egyéb jószág felett, és akár ősöm akár magam keresete mellett, a per folyamattya és kimenetele sehogy sem változik? Tegyük az értekezés érdekében, hogy az ősi javak majd nálunk is felszabadulnak, vagy ammint mondgyák, az ősiség eltöröltetik, a mi csakugyan ártatlan *anticipatio*; kérdem: megszűnik-e az öröklés? nem lesznek-e többé ősök és utódok? nem olly javak, mellyek azoktul ezekre szállottak? nem lesznek-e foglalások? nem erőszaki vagy viszszahelyeztető perek? ki fogja ezeket indítani, és minő javak miatt? ki lesznek-e véve az ősiek? kizárva az utódok? mi változik a per alapjában, vagy folytában? mi az itéletben? És ha mind ez ugy marad, a mint volt, mi köze az ősiségnek az erőszak díjával, a viszszahelyeztetéssel? Világos, hogy ezekben az ősiség tágulása zavart nem okozhat; sőt, a mi több, változásra sem vezet.

És ezt általános szabásul vehettyük: hogy a melly perekben a szóba vett javak ősiségét bizonyítani nem kell, azokat az ősiségbül eredő korlátok fenmaradása vagy szüntetése nem is érdekli. Ki nem veszem a viszszafoglaló gyökérpereket (*actiones*

ex jure radicali); sőt éppen ezek döntő például szolgálhatnak. Mert mi is az illynemü keresetnek az alapja? Nemde gyökeres levelek, p. ok. erőtellyes adomány előmutatása, feltéve, hogy a levél, ép vagy épségre jutott bévezetés által, de birtokkal is, megerősödött. Az ősiség pedig szóba sem jön. Az ellenvetés: hogy ezen az úton csak ősi javakat keresünk, még akkor is, ha való volna, semmit sem nyomna; de nem is való. Mert ha csak az első szerző birtoka bizonyos, a perben ez is elég; és habár maga az első szerző vesztette volna el a jószágot, még e sem árt. De többet mondok: nem lehetetlen, hogy a viszszakövetelő pert is maga az első szerző indítsa, p. ok ha a jószágot vérfogadás uttyán még gyermekkorában nyerte, de gyámja gonoszsága által el is vesztette a nélkül, hogy a történtek sorát kimutatni és más úton a jószágot visszanyerni lehetne. Nem külömben ha jószágomat más valaki ő Felségétől felkérte és én adományának, bévezetésének jókor ellene nem mondtam; így könnyen megtörténhetik, hogy kiesvén a birtokbul gyökeres kereseten kivül más menedékem nem lesz; s ím erre sok idő sem kell, és mindegygy akár őseim keresték a jószágot akár magam. Mit nyom tehát az ősiség illynemü perben? mellynek a tárgya keresmény is lehet. Hisz a per nem is azon törvényekbül indul, mellyek az ősi javak elidegenítését korlátozzák; hanem azokbul, mellyek a jószág szerzésérül szóllanak. De az is bizonyos, hogy a visszakereső gyökérper nem egyéb, mint a mi romai nyelven *vindicatio*, németül *die Eigenthumsklage*. Mit tudtak pedig a Rómaiak az ősiségrül? mit tud arrul a franczia, mit

az austriai törvénykönyv? De az, a mit *vindicatio* jelent, mindenütt megvan; mert mi is volna a nélkül az osztó igazság, a polgári törvény? csak olly idomtalan és tehetetlen alkat, mint az ember teste csontok vagy tagok nélkül. Ezt is álló szabásul vehettyük: hogy a melly kereset másutt is előfordul, ott a hol ősi javakrul szó sincs, mivel azokkal is olly szabadon bánnak mint a szerzeménnyel, azon kereset bizonnyára más okon alapul, mint az ősiségen, és ennek abban semmi súlya. Nem külömben elmondhattyuk: hogy a kereset, melly nálunk az ősiség eltörlése utánn is fenmarad, annak az ősiséggel semmi köze, semmi összefüggése; illyen pedig a gyökeres viszszakövetelés, melly a sajátság szülöttye, nem az ősiségé; örökké is fen lesz, habár az ősiséget minden csiráival egygyütt kiirtyuk; mert e csak sallang, a tulajdon pedig csontya, vére a közigazságnak és ez által az emberi társaságnak. El nem hallgatom a lehető ellenvetést: hogy a sérelemper is visszanyerésre céloz. Gyökeres levelekkel indúlva, így szóllhatna az ellenvető, csak a magamét keresem; de sérelemrül panaszkodva is azt teszem; t. i. az ősi, mellyet elődöm ok nélkül eladott, most is engem illet, és törvény ellenére van idegen kézben; midőn tehát azt visszanyerni kívánom, világos hogy azutánn járok a mi enyém. Erre könnyü a felelet: Elnézve attul, hogy míg az örökvallás felbontva nincs, addig a jószág csak ugyan a vevőé, azt mondhattyuk: Nem az itt a kérdés, mi lehet valami keresetnek tárgya és czéllya? hanem: mi annak történeti és törvényes alapja? Viszszanyerésre céloz p. ok. az erőszaki panasz, a viszszahelyeztető per, és annyi más, melly

csupán egygy évi csendes birtokra támaszkodik; de a kereset alapjára nézve sérelem- és gyökérper annyira különbözők, mint *igen* és *nem*. Ha gyökeres igazságát a kereső nem bizonyíthattya, gyökérperben az ellenfél felelni sem tartozik; ellenben a ki sérelemrül panaszkodik, hiába mutogatná gyökeres igazságát; hisz ezt rendszerint a vevő sem tagadgya, és az örökvalláshoz ragaszkodva nem is tagadhattya; csak ha valahogy kisülne, hogy a szóba vett jószág múló, ingadozó birtok volt, úgy az örökvallásnak már helyes mentő oka is felmutatva lévén, avval, igaz, a sérelem alapja is elenyészne. De mi következik ebbül? csak annyi: hogy sérelemper néha gyökeres levelek hiánya miatt is megakadhat. Mind a mellett gyökérperre nézve igaz marad: hogy akármi a tárgya, ősi vagy nem ősi, evvel a kereset sem jobbra sem balra nem hajúl. Ha pedig halmozott keresettel az akadályok elhárítása is kérve volt, szembeszökő, hogy e nem puszta gyökérhanem vegyes per; és igaz ugyan, hogy illyen esetben, a gyökeres levelek vizsgálata utánn, a vita sérelem kérdésére is átmehet, mivel az akadályok elhárítása a sérelmes örökvallások felbontását is magában foglallya; de az is igaz, hogy illő kérelem nélkül az örökvallás eldöntése nem sikerülne; a mibül nyilván következik: hogy ezen kérdés az első kérelemhez, a gyökeres igazság vitatásához nem tartozik. Van minden pernek saját köre, minden kérelemnek saját alapja; és ha tévedve gyengeségünket elárulni nem akarjuk, halmozott keresetnél, vegyes perben sem illik az alapokokat, a többféle köröket összezavarni.

Némellyek azt is az ősiség rovására tették, hogy felségsértés vagy hívtelenség, nem külömben magfogyás esetében a bünös vagy fogyatkozó javai a királyi kincsre szállanak. Különös tévedés! mintha Romában és másutt hasonló törvények nem uralkodtak volna, mikor az ősiségrül még semmit sem tudtak. Mennyi rettegést, mennyi bút okoztak, Tiberius, Caligula, Nero, és más hasonló uralkodók alatt, a felségbántási gonosz vádak, mellyek segedelmével a császári kincstár, minden pazarlások mellett is, folytonos bőségben maradt. És ebbe folytak az urafogyott javak is, mind a mellett, hogy az ősiséget még senki sem ismerte. De nálunk is ki nem tudgya, hogy hívtelenség által nem csak ősi birtok, hanem a szerzemény is elvész? ki nem tudgya, hogy fogyatkozás az első szerző személyében is megtörténhet, és akkor az adományjószág múlhatatlanul a királyi kincsre visszaesik? Hogyan lehet az illyeneket szem előtt nem tartani? és a viszonyokat olly balúl összezavarni? Ősiség a vérség oltalmára tartozik, és ahhoz a királyi kincsnek semmi köze; annak alapján tehát ez nem is kereskedhetik.

Mit mondgyak azon véleményrül, hogy az ősiség szüntével az ország alkotmánya is felbomlik? Ezt ugyan a történetek sora szépen megfordította. De azért nem tagadhatni, hogy a birtokerőnek van igen a kormány irányában is nagy súlya; csak hogy a nemzeti életben másnemü erők és irányok is fejlődnek; mellyek ha számításunkbul kimaradtak, természetes, hogy tévedve törekvésünk czéllyát el nem érhettyük. De koronkint az igazság értelme is változik,

mellynek magasztos érzése szívünkbül soha ki nem fogyván ellene hiába is küzdünk; a mi a szent szikra isteni eredetét és erejét nyilván tanusíttya. Egyébaránt értekezésem tárgyára nézve bizonyos, hogy az ősiség fentartása vagy eltörlése magában csak a javak szerzését, vesztését illeti, nem a kormányzó hatalomnak hol és miben létét. Hogy lehet az annyira külömböző tárgyakat és köröket összezavarni? Mi kié legyen? ez az osztó igazság kérdése; hol legyen a kormányzó hatalom, hogyan felosztva és korlátozva? ebbül áll, a mit már alkotmánynak nevezünk. Szabad-e akár ősi akár másnemü jószágot elidegeníteni, vagy nem; ez annyira nem hatalom kérdése, hogy akár monarchiában, akár democratiában élve, azt, a mint tetszik, jobbra vagy balra dönthettyük. Hisz a történetek is nyilván bizonyíttyák, hogy az ősi vagy más javak szabadsága vagy korlátozása fejedelmetlen és fejedelmes népeknél egygyenlően divatozott. Az is bizonyos, hogy Rómában és másutt voltak dicső nevek, mellyek állandó vagy mindinkább nevekedő fénynyel századokon keresztül ragyogtak, a nélkül hogy ősi birtokok oltalmára különös törvényeket alkottak volna. Ellenben voltak hazánkban úgy mint másutt számos példák, hogy legdicsőbb elődök ivadékát sokszor a kedvező törvények sem tudták az erkölcsi és birtoki romlástul megóvni. S ha ezek így vannak, igaz-e hogy kérdésünk az alkotmány csontyába velejébe is bele nőtt? hogy a kettő csak egygyütt áll és vész? Úgy látszik, ezt már czáfolni sem kell, miután bizonyos érdekek a véletlen árjai közt úgy is elenyésztek.

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA

Ha tehát a hitel és egyéb gazdasági tekintetek javasollyák, hogy az ősiség bilincseibül kibontakozzunk; bátran hozzá foghatunk. Láttuk mi kicsiny számmal vannak a kereset nemei, mellyeket szűntetni vagy korlátozni kellene. Ősi örökség sérelme és megkinálás, e kettőn forog az egész kérdés. Korlátozni pedig vagy szűntetni, ezt véleményem szerint a puszta okoskodás el nem döntheti; mivel törvények alkotásánál a nemzeti érzéseket is kímélve méltányolva, tekintetbe kell venni. A törvény szava ugyan eltörlés; de minő értelemben és kiterjedésben? nem-e fokonkint és viszszahatás nélkül? e még a felmerült javallatok utánn sem bizonyos. Illyenekben a vélemények erejét és mibenlétét igazán csak a végszavazás, az elfogadott javallat, szokta kimutatni. Egyébaránt a kérdést, ugy hiszem, semminemü pártérdekek nem zavarják; 's annál tisztább és nagyobb lehet mind a példák, mind a benső okok súlya.

Példákat mind a két irányban említettem : szüntetésre a franczia és austriai, korlátozásra a porosz törvénybül. De külömben is a megkinálás költsége, és tizenöt napi halasztás olly csekélység, melly magában sem a jószág árát sem a hitelt nem sújthattya. És megengedve, hogy az elkövetett mulasztást a vevő akármikor pótolhassa; meg tovább, hogy két vagy három esztendei hallgatással a döntő kereset elavúllyon; így még a perek számára és a gazdasági javításokra nézve is már sokat nyernénk. Kétség kívül még többet a kötelesség tellyes eltörlésével ; a mi azomban aligha sikerülne; mert habár a törvényes kötelességet szüntettyük, előre látható, hogy az osztozó felek ma-

goknak a kölcsönös megkinálást nem ritkán szerződve is kikötnék, a mit a szerződések szabadságát fentartva tiltani sem lehet.

Többféle bajokat okoznak a sérelmi panaszok. De lehet ezekre nézve is illő korlátokat felállítani, mellyek elegendő oltalmat nyujtanának. Jó a mi már eddig is történt, hogy a panaszkodó győzve köteles a jószág árát minden beruházásokkal egygyütt megfizetni ; ha még az is hozzá jönne, hogy vesztve köteles legyen ellenének a per költségeit megtéríteni; tovább hogy a felbontó keresetet sem a későbben szülöttek ne indíthassák, sem az egyenes örökösök három esztendei hallgatás utánn; végre hogy a hoszszas birtok, úgy mint másutt, jelenlévők ellenében ugyan tíz, külömben húsz esztendő múlva elsajátító erővel bírjon; így korlátozva bizonyos, hogy az ősök homályos tettei többé az életet nem zavarnák, és az adásvevés elég biztos lévén a javak becse, és annál fogva a hitel is, illőbb fokra emelkednének. De nem tagadható, hogy a tökélletes eltörlés rövidebb úton több hasznot ígér. Csak hogy nem jól esik a törvény kedvezését másutt fentartva itt szüntetni, a hol a méltányosság ellenkezőt kívánna; feltéve t. i. hogy az osztályosok megkinálása fenmaradna, ha ők előző és visszaváltó keresettel élhetnek, világos hogy az eladónak édes örökösei méltán hasonló kedvezéseket várhatnak; tehát nyomban is a felvalló éltében, és az eladás okainak feszegetése nélkül.

Ez eddig, igaz, nem úgy volt; és azért a javallatok sorában sokszor is előfordult, hogy jövendőre ne

a védőtül követellyük a józan okok bizonyítását, hanem a támadótul, hogy sérelme valóságát mint keresete alapját a szó tellyes értelmében maga bizonyítsa, bizonyítsa tehát azt is, hogy a panaszos örökvallásnak igaz mentő oka nincsen. A kik így vélekedtek, számba nem vették azt a kiss nehézséget, hogy a puszta tagadásokat bizonyítani nem lehet. Sőt a mi több, megvallom, hogy az okok feszegetése sérelemperekben eddig is némi helytelenség volt, nem ugyan Verbőczi korában, a szerint, a mi a hármaskönyvben áll; hanem úgy véve, a mint később átalakultak, és a mi korunkra is átjöttek. A mint a dolgot Verbőczi előadgya, sérelemperrel a panaszló eladott örökségét ingyen vagy közbecsü árán követelte és nyerte viszsza; ingyen, ha józan okok hiánya miatt az örökvallás menthetetlen volt; ellenkező esetben, ha t. i. az eladást józan okok menthetővé tették, az örökség árát közbecsü szerint lefizetve. Szembe szökik, hogy ezen külömbség mellett a mentő okok vizsgálata el nem maradhatott. Maga a kereset pedig benső valósága szerint nem egyéb volt, mint az örökség viszszafoglalása (*repetitio s. vindicatio fundi haereditarii*); és józan okok hiányában a sérelmes örökvallás magában erőtlen volt; józan okok mellett pedig felbontható. Később a dolog oda fordúlt, hogy viszszafoglalás helyébe viszszaváltás lépett (*reluitio*), hihetőleg azért, mivel az adásvevés örök erejét vesztvén ideig tartó lett, mint a zálog; 's igy a győző köteles legjobb esetben is a jószág árát minden befordításokkal egygyütt megtéríteni; tehát a jószágon fekvő terheket elviselni, vagy is törvényes örökségét újra megvenni. Illy tete-

mes változás utánn a régi külömbség, idétlen és józan örökvallás között, magától megszűnhetett volna; de fenmaradt; csak hogy egészen más irányban, más következésekkel. Ha tudniillik az örökvallás valamikép menthető, a védő azonnal menekszik, és a viszszaváltó szándék meghiúsul. Már ha meggondollyuk, hogy az osztályos atyafiak a törvényes megkínálás elmulasztása vagy hibái miatt az eladott jószágot, mind a mellett, hogy az örökség jelenben másokat illet, magokhoz válthatták, magokhoz a nélkül, hogy az örökvallás oka csak szóba is jött volna; mi összeillés, összehangzás van abban, hogy az eladónak saját fia, édes örököse kénytelen volt öröklése sorát bevárni; de később is, ha törvényes örökségét viszszaváltani kívánta, szándékát olly könnyen ki nem vihette, mint az oldalágon lévők; sokféle okok lévén, mellyek azok ellenében semmi erővel sem bírtak, de az ő keresetét örökre megtörték, megsemmisítették.

Azt sem hagyhatom szó nélkül, hogy a mit Verbőczi mond: „*venditio rationabilis aliquando valet, aliquando retractatur*“ = a józan eladás néha megáll, néha felbomlik, az ő nála csak annyit tesz: hogy az eladott örökség józan okok mellett is néha ingyen viszszavehető, néha nem. Ha tudniillik a felvalló, fiát vagy testvérét megnevezvén, annak terhét nyilván magára vállalta, és a jószág árát is hasznos czélokra fordította, *tunc fassio valet*, az örökvallás megáll, annyiban, hogy fizetés nélkül fel nem bomlik; de tehervállalás vagy megnevezés nélkül *fassio, licet rationabilis, retractatur*, az örökvallás magában erőtlen, úgy, hogy a mellőzött fiú vagy testvér, törvényes örökségét ingyen

viszszanyeri. Ez a mit Verbőczi bővebben is fejtegetett; és rövidebb szavát ellenkező értelemre csavarni nem illik. Tűrhetőbb azon magyarázat: hogy a józan örökvallás ellen az örökösök néha panaszt emelnek, néha nem; a mi magában történeti kérdés volna (*quaestio facti*), nem bírói önkény.

Minden emberi mű tökélletlen; és ha valamiben balságokat vagy félreértést látunk, úgy hiszem, a tudomány feladásai közé tartozik azokat is kimutatni. És ha minden tudomány az igazságnak hódol, a törvénytudományrul kettős értelemben is elmondhattyuk, hogy az igazság szolgálattyában élvén, szabadságát, méltóságát máshol nem is keresheti. Egyébaránt a dolog súlya nem abban fekszik, hogy viszszatekintve az előkor józan vagy hibás véleményeit értsük; hanem a jelenkor szükségeiben, melly a birtok felszabadítását hatalmasan követeli; ha nem is éppen kegyeskedő szándékkal; még is üdvös czéllal: hogy az adásvevés biztosítása által hitelünk és gazdaságunk új erőt nyerjen. Im a fentartás érdeke uj irányban! És miért? Mi az a mi elváltozott? Körülöttünk-e magok a viszonyok? vagy bennünk csak azok értelme? A viszonyokban fekszik az érdek. Őseink azokat másképen értették; másképen mi; és mi a következés? Az, hogy e részben már az igazság értelme is megváltozott; és annál fogva új törvényt alkotunk. Úgy is illik; legjobb törvények azok, mellyek a nemzet érzését, a közvéleményt követve, szabályul csak azt adgyák, a mi úgy is a szívek mélyében élve gyökeret vert.

Ámde feltéve, hogy a törvény szavára végre az ősiség bilincsei lehullanak, elérjük-e már azáltal, a mire sovárgunk, a hitelt, és a mi ennek alapja, de más tekintetben is olly szükséges, mint a szabadság, béke és jó rend, a birtok megnyugtató biztosságát? Igen, ha más ellenségei nem volnának, mint az ősiség; de vannak, és nagyobbak. Legveszedelmesebb az, melly kivált a gyökérperekben lakik, a hol, mint tudgyuk, régi levelek ellenében sokszor még régiebbek állanak. Mert íme valóságos példát mondok, mellyhez hasonló számtalan vagyon. Egygy úri ember jószágot vett, és királyi jóváhagyást nyervén, törvényes bévezetés mellett, ellenmondás nélkül, a jószág birtokába lépett, s most is bírja. Tudgya pedig és dönthetetlen levelekkel bizonyíthattya, nem csak hogy a felvalló ezen jószágot szinte királyi adomány erejével bírta, hanem azt is: minő kezeken fordúlt meg a jószág 1600-tul kezdve mostanig; és kimutattya, hogy birtokhoz minnyájan királyi adománnyal, törvényes bevezetéssel és ellenmondás nélkül jutottak; de az előző régiséget nem ismeri, ez immár homályban fekszik. Illynemü birtok másutt akárhol, mint a kárpáti bérczek dönthetetlen erővel, tellyes bátorságban állana; de hazánk árva törvénye szerint ki merné a vevőt biztosítani? midőn Damokles kardgya most is felette függ. A jószág csakugyan per alá került; a szomszéd gáncstalan leveleket mutatott II-ik András király korából; és, a mint a közvélemény eddig állott, övé lesz a diadal; mit mondom: lesz? miutánn már itéletet is nyert, melly a kereset igazolását, és annál fogva elfogadását, helyeslését már ki is mondta. Abbéli okoskodá-

sunk, hogy 1221-tül 1600-ig 379 esztendő telik, és hogy ezen időközben a szerző maga vagy utódgyai, bűn, vagy csere vagy más örökvallás által, a birtokbul törvényesen is kieshettek; sőt hogy a hoszszas hallgatás, legalább 1600-tul eddig, azt igen is hihetővé teszi; mind e semmit sem nyom. Kénytelen lesz tehát a védő utolsó mentségéhez, a hoszszu birtokhoz ragaszkodni, melly, a mint mondám, két századot meghalad; de a hoszszu birtokot, az uralkodó vélemény szerint, lehet, hiteles helyen tiltakozva, titkon is, t. i. a birtokosnak tudta híre nélkül, akárhányszor félbeszakasztani; éz így utolsó menedéke is füstbe mehet. Már ez így lévén, hány ember lehet az országban, a ki akárminő birtokát biztos megnyugvással sajáttyának mondhatná? Mert ki bízhatik magában, hogy a jószágnak, mellyet bír, minden viszontagságait II. András, vagy éppen sz. István korától kezdve mostanig nem csak tökélletesen ismeri, hanem hogy az annyi századokon keresztül történt változásokat képes lesz hiteles levelekkel is igazolni, igazolni hézag nélkül, mert holmi töredékekkel törvényszék előtt be nem éri. És honnan származik a rémítő bizonytalanság?

Némellyek ezt is az ősiségre rótták, mintha eltörlésére a többi vádak elégtelenek volnának. De láttuk fellyebb is, hogy annak a gyökérperekben semmi súlya, és azért bizonyítása sem kivántatik; sőt láttuk hogy a per tárgya szerzemény is lehet; láttuk hogy azt az első szerző is indíthattya. E részben tehát a vádnak semmi alapja sem lévén, attul bizton elállhatunk, annál is inkább, mivel a bajnak, melly a magyar birtokon átok gyanánt fekszik, a véghetetlen bizonyta-

lanságnak igaz oka immár nem rejtély. A ki törvényes életünket némikép ismeri, tudhattya, mennyi zavar és hányféle hiányok maradtak osztó törvényünkben; tudhattya, mennyi balság és félreértés csúszott be lassan törvénykezésünkbe. Bizodalom sehol; óvakodás mindenütt! melly midőn az illő mértéken túl megy, önnön czéllyait is elfojtya. Igy vagyunk az idő oltalmával.

Másutt a való, szakadatlan és csendes birtok helyes ok és hibátlan szándék mellett, bizonyos idő teltével magától sajáttá válik; például csak a római, és ujabb időből a franczia, és a porosz törvényeket [1]) említem, mellyek e végre, az ellenfél jelen vagy távulléte szerint, tíz vagy húsz esztendőt rendeltek. A dolog neve a római törvényben *usucapio*, azaz: bírvakeresés, bírvanyerés; középkori nyelven *acquisitiva praescriptio* = sajátító időtelés; németül *Ersitzung* = megülés, elsajátitás. A súlya pedig abban fekszik: hogy a ki birtokon kívül állván a jószágot mint maga sajáttyát viszszakeresi (*rei vindicatio, Eigenthumsklage*), a mi lehetetlen, ha keresete alapját, a sajátnyerés eredetét, nem igazollya; czéllyát sajátitó birtok alapján, levelek nélkül is, elérheti. Igy a hoszszas birtok természetesen a sajátnyerés okai közt is helyet foglal; a mi nálunk nem

1) *Instit. II, 6. c. un. Cod. VII. 31. de usucap. transform. — Code civ. §§. 2265. 2266. — Allgem. Landr. für d. preuss. Staaten. I. Th. IX. Tit. §§. 620. 621. —* Az austr. törv. betáblázás mellett három és hat esztendővel megelégszik (§§. 1467. 1469. 1475.); a nélkül pedig harminczat kíván (§§. 1468. 1470.)

megy, mivel törvényeink a viszszanyerésre gyökeres leveleket kívánnak; a törvényes időtelés pedig csak ellenvetésre, fenlévő birtokunk védelmére szolgál [1]). Már ez is tetemes hiány; mellynek illő kipótolása jövendőre a törvényhozás figyelmét el nem kerülheti.

De sokkal károsabb a kettős félreértés, melly a hoszszas hallgatás erejét is megtöri, és a leveles birtokot is vég nélkül zavarván örökös veszedelemben tartya. A baj leginkább a következő két állításon fordúl: 1) hogy a birtok csendes tiltakozás által is félbe szakad; 2) hogy azt hasonló foganattal ujra és ujra ismételni lehet. Ezekhez járul 3) hogy hoszszas hallgatás magában a gyökeres keresetet ki nem zárja. Ezen pontok a törvényes világban sehol sem állanak: és megmutattam másutt [2]), hogy a rémállításnak törvényes alapja nálunk sincsen: nincs az országgyülési törvényekben, mellyek a kérdést szó nélkül hagygyák; nincs Verbőczi könyvében, mellyből azt kiolvasni, a mit ő nem mondott, önkény és méltatlanság; nincs a régi levelekben, mellyek ellenkező szokást bizonyítanak. Hisz annyi erővel, hogy a birtokon örökös csorbát ejtsen, feltételek nélkül még a foglalás vagy perindítás sem bír. Mert ha p. ok. a foglaló vagy önkint vagy itélet következtében a jószágot viszsza adgya; vagy ha a perindító a keresettül eláll, vagy azt leszállíttya, vagy ha a védő akár hogyan felmentő itéletet nyer; nemde illyen esetekben a birtok csorba nélkül marad, és a félbe szakasztó tett egészen meghiúsul. Ime láttyuk, mind a foglalás mind

1) *Közigazs. törv.* I. 143. §. *a) al.* — 2) *Ugy. az.* II. 495. §. *d) al.*

a perindítás feltétellel jár, avval: ha utóbbi eset foganatyát meg nem rontya. Különösen a perindításnál szükséges: a pert törvény rende szerint felvétetni, folytatni, és a mi fő dolog győzni. Időközben pedig a birtok megszakasztása függőben áll; és meglehet, hogy végre foganattya sem lesz.

Már ha ez így van, ugyan mi okon lehetne puszta ellenmondásnak vagy tiltakozásnak mélyebb és állandóbb hatása? Az ellenmondásrul bizonyos, hogy ereje 32 esztendőn túl ki nem terjed, és hogy ismételve foganatlan volna. De mi a tiltakozás ha nem ellenkező akaratunknak hiteles jelentése? maga benső valóságában tehát sem több sem kevesebb mint az ellenmondás. Sőt ez is csak a szembevaló tiltásra illik, nem arra, melly a birtokos háta megett, mint szokás, az ő tudta híre nélkül történt. Egyébaránt a szembevaló tiltás utánn is méltán megkívánhattyuk: 1) hogy a tiltakozónak igazsága legyen; 2) hogy perét harminczkét esztendő alatt megindítsa; és 3) hogy ebben győzzön. Különben a tiltásnak több ereje volna, mint magának a perindításnak, a mi sehogy sem illik; ha csak azt nem állíttyuk: hogy többet tesz, a ki háborúval fenyegetődzik, mint a ki azt megkezdi; a ki pedig csak alattomban tiltakozik, a nélkül hogy szándékát ellenével, a kit a dolog egyedül illet, közöltetné, nem de csak úgy tesz, mint az adós ki másutt fizet, vagy inkább mint a vitéz, ki fegyverét ott villogtattya, a hol ellenkezője nincsen. Mit érhet akárminő védelem, vagy akárminő nyilatkozat illő helyén vagy idején kívül? Nincs is az alattomos tiltakozásnak foganattya sehol hazánkon kívül.

De nálunk is a balszokás csak félreértésbül eredhetett; hogy Verbőczi szavát: „*occulte contradicere*“ [1]), melly a kissebb, szorosabb városi körben, olly rövid időre mint egygy esztendő egygy nap, néha talán (t. i. az ellenfél távul létében) helyes lehet, ok nélkül oda is átvitték, a hova nem illett, a szélesebb mezei életre, és az annyival hoszszabb időre, harminczkét egész esztendőre. De ha igaz, hogy maga szavát a szólló legjobban fejtheti, *verborum quisque suorum optimus interpres;* minden esetre illőbb és méltányosabb, kivált olly kényes dologban, Verbőczit magát kihallgatni. Mert hogy ő a két szónak „*palam*“ és „*occulte*“ különös értelmet adott, már a szerint is is bizonyos, hogy mind a kettőnek bővebb fejtegetését szükségesnek látta; mellyet ha úgy a mint illik figyelembe veszünk, azonnal szembe szökik, hogy *palam* nála nem annyi mint nyilván, és *occulte* nem annyi mint titkon. „*Palam contradixisse videbitur*, ezek saját szavai, *si possessorem in causam convenerit et processus in conspectu judicis inchoabitur*“; mintha magyarul szólva ezt mondaná: „a nyilván való ellenmondást úgy értem, ha ügyét a követelő bíró elejébe vitte, és perét a birtokos ellen megindította.“ Miutánn tehát Verbőczi nyilvános ellenmondásra perindítást kíván; ugyan mit várhatunk ellentétül? mi lehet nála: „*occulte contradicere*“? nemde csak annyi, mint perbehivás nélkül ellentmondani? És valóban egyebet nála sem olvasunk: „*Occulte autem sic contradicet*, úgy mond, *quod coram judice vel juratis civi-*

1) III. 14. §§. 3. 5.

bus prohibitiones legitimas et consuetas intra diem et annum faciat et ad civitatis librum annotari committat.“ Mi kötelez bennünket itt a szokott és törvényes tiltakozásokrul azt a balságot feltenni, hogy a birtokos háta megett, az ő tudta híre nélkül történtek? Egyébaránt a hiba, Verbőczi pártolásával is, csak hiba maradna, és akár honnan ered, a konkoly csak arravaló, hogy kiirtsuk.

Azonban e még csekélység ahhoz képest, hogy perindítás nélkül, ujabb és ujabb tiltakozások által, a gyökeres levelek erejét, és azok alapján a viszszafoglaló keresetet, századokon túl megóvni és ha tetszik örökre fentartani lehessen. Evvel az adásvevés földbirtokra nézve merő gúnnyá válik; és az emberi társaságnak fő dísze, főczéllya, az igazság kiszolgáltatása, tűrhetetlen zavarba dűl. Ki tehet arrul, hogy a régi dolgok feledésbe mennek? Emberek vagyunk, és Isten rendelésének mondhattyuk: hogy az élet bajaival küzködve lassan a multak fonalát elvesztyük. Ez az ember sorsa; és ezen alapúl az elévülés törvénye; melly szintúgy szükséges, mint a tulajdon oltalma. Mind a kettő az emberi természetből ered: a tulajdon szerzése szükségeink és józan vágyaink kielégítésére; az idő oltalma, az elévülés, a jó lelkü kereset biztosítására, mivel ember mindentudó nem lehet. Minő törvény volna az, melly Isten rendelésével, az emberi természettel ellenkezve, a tulajdon szerzését és oltalmát az előkorhoz kötné, úgy hogy a ki a történt változások sorát, legalább hat vagy nyolcz szá-

zadon keresztül nem ismeri, vagy nem bizonyíthattya, mivel ember és nem mindentudó, széles e földön egygy kiss darabnak biztos ura ne lehessen. Most úgy vagyunk, hogy a kinek régiebb levelei vannak, a birtokost akármikor meglepheti, és igaz úton szerzett birtokától meg is foszthattya; mintha igazsággal és törvény szerint a régi birtok soha meg nem szűnhetett, a későbbi soha nem keletkezhetett volna. Miképen szűnt meg az a régi birtok, arrul semmi kérdés; magában ugyan hihetőbb, hogy nem törvénytelenül, mert nem szokás a bántalmakat szó nélkül hagyni; de mi rá fogjuk, hogy törvénytelenség történt, mivel történhetett; a követelő talán tudgya és megmondhatná, de ő okosan hallgat, mivel a bíró kötelessége, a lehető törvénytelenséget, akár elkövetve volt akár nem, annyi századok utánn is helyre igazítani, hogy az elavúlt régiség új életre juthasson. A későbbi és élő birtokosnak pedig az a nagy vétke, hogy a régieket és azok viszontagságait ujjain elősorolni nem tudja; hogyan maradhatna illy szörnyü tudatlanság büntetés nélkül? nemde méltó, hogy legalább jószágától megfosztva lakollyon és tanúllya meg, mi hatalmas dolog az a régiség, melly maga sorában életét folytatni nem akarta vagy nem tudta!

Csudálatos bálványozás, melly a századok morzsoló hatalmát és az élet szükségeit szem előtt vesztve, minden birtokot a volt kezébe ád! Ha legalább a régiebb ügyek és viszonyok lánczolata tisztában állana! De jobbára mennyi az a mi fenmaradt? Morzsák, töredékek; és mi ezeket hatalomra emeltük, mellyel im-

már a holtak örökös ostromban tartyák az élőket! Mi szükség, vagy mi haszon miatt? Meglehett néha olly sebek orvoslására, mellyeket a múlt századok vas karja ejtett. De minő orvoslás az, melly itt segítve másutt minden birtokot megingat? Ime az egész országban alig van már egygy darab föld, mellyet akárki bizton magáénak mondhatna. Mert habár jó levelekkel bír, lehetnek másnál régiebbek; és maga hoszszas birtokára vagy az ellenfél hoszszas hallgatására sem támaszkodhatik, mivel a mint az uralkodó vélemény tartya, nincs akármi hoszszu idő, mellynek oltalmazó erejét a csendes tiltakozás meg nem törhetné. Igy természetes hogy a zavaros perek soha meg nem szűnhetnek, és ügyeiben bizton senki el nem járhat.

Ámde honnan ered azon vélemény, melly az élet szükségeivel annyira ellenkezik? Verbőczire tollyák ezt is; a ki ugyan elégszer tévedett, és jelesen a városi rövid elévűlésnek eredetét nem tudván, azt b a l s z o k á s n a k tartotta, s rajta, elég szerencsétlenül, igazitó kísérletet is tett. Ennyi való. De hogy az ő javallatát mások arra is átvitték, a mirül ő nem szóllott, azon elévülésre, melly harminczkét vagy negyven esztendővel telik, a mi magában is sok; e nem az ő hibája, hanem azon bölcseké, a kik félfigyelemmel olvasva, egygy szóbul mindent megértenek, mivel a törvénytudományban csak önkényt látnak. Mennél vadabb valami, annál inkább örűlnek a sajátságnak, holott magában bizonyos, hogy a jó törvény csak szokott egyenes úton járhat, az igazság ösvényén, nem nyaktörő szirteken. Legjobb, a miben a csínos nemzetek mindenütt egygyet értenek; és mennél kissebb itt ott a

külömbség, annál is tűrhetőbb. E szerint ítélhetünk az elévülés törvényérül is, jelesen a kiszabott idejének betelésére és megszakasztására nézve.

Pest városának IV Béla királytul nyert szabadító levelében áll: „*Quicunque ex eis possessiones emerit, si per annum et diem nullus ipsum super hoc impetierit, de cetero eas sine contradictione aliqua possideat pacifice et quiete*“ [1]) = Akárki közülök telket veend, ha egygy esztendő és egygy nap alatt őtet az iránt senki sem háborgattya, azontúl is ellenkezés nélkül csendesen bírhassa. Hihető hogy hasonló szabadságot más városok is nyertek. De Verbőczi alkalmasint azt nem tudta, midőn III. könyvének 15-ik czímében úgy nyilatkozott, hogy a városiak elévülése eladott javaknál ugyan tizenkét esztendőt kivánna, de balszokásbul már egygy esztendővel egygy nappal telik. Itt Verbőczi maga is csak eladott javakrul szóll, mint Béla király levele; más esetekben tehát, jelesen foglalásokra nézve, a tizenkét esztendő most is áll. De Verbőczi a rövidebb időt általában balszokásnak tartván, természetes hogy annak baráttya nem lehetett; és mivel egyenesen le nem ronthatta, hogy a dolog még is, a mint maga gondolta, törvényes útra viszszatérjen, egy kiss javallatot készített, miszerint a balszokást egygy kerülő fogással megejteni, és a kereset megindítására hoszszabb időt nyerni lehessen. Tanácsa abbul áll: hogy a ki keresetét fentartani kívánnya, tiltakozását minden esztendőben ismétellye. Balszokás ellenében balfogás, ha sikerül, jó;

---

1) KATONA, *Hist. crit. VI. p.* 45.

ha nem, ki tehet róla? E lehetett Verbőczi gondolattya. De mit mondhatunk mi? a kik tudgyuk, hogy az egygy esztendő egygy nap nem balszokáson, hanem jó törvényes alapon nyugszik. Tagadhattyuk-e, hogy a mi a törvény hiúsítására történik, annak törvényes ereje nincsen? Béla király szavában „*si per annum et diem nullus ipsum super hoc impetierit*“, amaz *impetere* több mint *prohibere*, *contradicere*, annyi mint megtámadni, pert indítani; ammint abbul is kitetszik a mi következik: „*de cetero easdem sine contradictione aliqua*“ sat.; külömben az adás vevés biztosítását, a birtok nyugodalmát, melly czélba vétetett, elérni sem lehetne. Egyébaránt igen hihető, hogy Verbőczi csak a tizenkét esztendőt akarta viszszanyerni, és hihetőleg szembevaló tiltással; mert egygy szava sincs, melly ellenkezőt mutatna; és kétes esetekben csak a józanabb értelemhez ragaszkodhatunk. Igy pedig a dolognak, a régi törvénykezés rendgye szerint még egygy más oldala is van, melly az egésznek új és illőbb fordúlatot adna. Tudniillik a mi az adományoknál ma is fen van, hogy az ellenmondás igazolását akármellyik fél követelheti; e régenten a tiltásra és mindennemü ellenkezésre is illett. Illy értelemben tehát, és az említett korlátok között, Verbőczi tanácsa még szépen is állana; mivel a midőn a per megkezdése a birtokos hatalmában áll, ha mind a két rész vesztegel, ők lássák; hanyagsággal egymást hiába vádolnák. De a mi a régi törvénykezés rendgyében, egygy nap és egygy esztendőnél, szembevaló tiltással tűrhető volt, azt a mostani törvénykezésre, harminczkét vagy negyven esztendőre és csendes tiltásra is kiterjeszteni;

már e csakugyan káros tévedés vagy önkény, melly az elévülés tellyes kizárásához közel jár.

Még tovább menne azon állítás: hogy nincs elévülés hoszszas birtok nélkül; hogy tehát hoszszas hallgatás magában a keresetet soha meg nem emészti; vagy a mint mások mondgyák, hogy a meg nem indított kereset soha el nem avúl = „*liti nondum motae nunquam praescribitur*“; a mi a királyi Curia végzéseiben is előfordul [1]); de igazolás nélkül; sőt világos törvények ellenére; mert p. ok. hatalmaskodás vagy osztálybéli rövidség miatt a kereset 32 eszt. multával bizonyosan megszűnik, mint minnyájan tudgyuk. Egyébaránt az említett végzés magában is olly homályos, hogy az elitélt esetet belőle kivenni sem lehet [2]).

Számba kell itt venni a törvényes szokásokat is. Mire való, kérem, az adománynál a bévezetési szertartás? mert a király és hiteles hely embereit józan ok nélkül a törvény csak nem hurczoltattya; és a költség terhét, ha lehetne, az adományos is inkább elkerülné. Tagadni nem lehet, hogy a dolog szépen áll, ha elismerjük: 1) hogy a törvény tizenöt napot rendelt, melly idő alatt ha senki ellent nem mond, az adományos birtokba léphet; 2) harminczkét esztendőt, melly idő alatt, ha pert senki sem indított, az adománybirtok örökre megerősödik, úgy hogy annak többé régiebb levelek sem árthatnak. Az elsőt minnyájan elfogadgyák; miért nem az utóbbit?

---

1) *Dec. 2. de praescript.* — 2) *Közigazs. törv. II. 109. l.*

Sok hiány, sok tévedés van a magyar törvénytudományban; de sehol sem több és károsabb, mint ezen részében, a tartós birtok és a hoszszas hallgatás körül. Az ebbéli kérdések nagyon is életbe vágók; s még is, mi szomoru tapasztalás, bizonyos vélemények lábra kaphattak, mellyeknek, a mint láttuk, a törvényes kútfőkben semmi alapjok, és az életben olly rémítő következéseik vannak. Mert mi is magában a birtok, vagy a kereset, mi a társas élet bizodalom nélkül, zavaros és véghetetlen perek veszélyei között? Megholt kedveseinket eltemettyük, hogy magunk az életbül ki ne szorúllyunk; de törvényes dolgokban szintúgy szükséges, bizonyos határidőn túl a multat, ügyeivel bajaival egygyütt, magára hagyni; külömben a viszonyok és kérdések olly sűrü homályba, vagy olly szövevénybe dűlnek, mellybül emberi bölcsesség soha ki nem gázol. Emberek közt úgy is annyi a viszszálkodás, hogy minden nemzedék, minden kor saját bajait is alig győzi; hát ha minden panasz örökre is fenmaradna, hova jutnánk? így a mult századok terhe kétség kívül az igazság kiszolgáltatását agyon nyomná. Elég nehéz a fondorkodó ravaszság ellen óvakodni; de ha századokig lesben állhatna, és tetszése szerint a jó lelkü birtokot akármikor meglephetné, midőn a múltak sorát már senki sem ismeri, vagy legalább nem bizonyíthattya; így akárkinek sem ősi sem szerzett birtoka nem biztos; a veszedelem talán hozzá közel is áll; holnap a vészes per ellene megindúlhat, mellynek örvénye legszebb leveleit is elnyeli. Szükséges tehát bizonyos határidőt rendelni, melly magában ugyan elegendő legyen, hogy a kinek akár-

minő keresete, követelése, panasza vagyon, azt erőlködés nélkül (vagy lassu készülettel is) bíró elejébe vihesse, és így fentarthassa. Ellenben ha már a kiszabott illő idő egészen lefolyt a nélkül, hogy szót emelt volna, illy hoszszas hallgatás által az ügy lassan homályba borúl, a tanuságok elvesznek; illik tehát, hogy immár az utódok is megnyugodván a multat magára hagygyák, és elavúlt keresettel az életet ne zavarják. Ez az elévülés törvénye; mellynek oltalma nélkül a saját szerzése, földbirtokra nézve, üres vágy volna, lehető siker nélkül.

Be is fogadták azt, mint más nemzetek, úgy őseleink; és Verbőczi könyvét sem vádolhattyuk. Hanem azóta, Isten tudgya, tévedés-e vagy önkény annak erejét annyira megtörte, hogy oltalomra, bizodalomra mindenkép elégtelen. Innen ered a bizonytalanság, melly a magyar birtokot sorvasztya; s a mellytül minden áron menekülni kell. Mindenek előtt szükséges az elévülést maga épségébe viszszaállítani; határidejét megrövidíteni; és hiányzó szabásait kipótolni. Ezen az úton, és csak ezen érhettyük el, a miutánn annyira sovárgunk, hogy a birtok, biztos alapot nyervén, becsben, hitelben, gazdasági erőben azon fokra jusson, a melly hazánk méltóságához illik. Eddig, mivel a múlttul elválni nem tudtunk, a lefolyt századok vétségeibül, tévedéseiből örökös perek tenyésztek; és így az egész előkor, a jelenre súlyosodván, mi csuda, hogy láthatatlan de hatalmas karokkal, a sírokon keresztül hatván, nyugalmunkat folyton zavarta, hitelünket szorongatta, fojtogatta? Ez tovább úgy nem maradhat; maradni nem fog; mert habár a sürü vádak eddig csak

az ősiség ellen indúltak, semmi kétség, hogy a gyökérpereket is hozzá értették; a mi szinte a felmerült javallatokbul is kitetszik. Sőt bizonyos, hogy a szóba vett bajok orvoslását is egyedül vagy főképen az elévülésben keresték; jelül, és azon régi tapasztalás ujabb tanúságára: hogy a dolgok benső valósága jóval erősebb, mint a hiányos vagy tévedő szó. Ha tehát nem is új, a mit előadtam, erre nézve értekezésem érdemérül szivesen lemondok. Sőt megvallom, hogy a czáfolatokat, valahányszor lehet, örömest elkerülöm, s igyekezetem inkább a tudományos fejtegetésre fordúl, az okok és érdekek, nem külömben a következések és az összeillés kimutatására.

Nem ritkán hoszszu viták folynak, mellyek végén a felek csudálkozva tapasztallyák, hogy egygyetértve, tehát ok nélkül, ellenkeztek; a mi annak a jele, hogy a kérdést eleinte külömböző értelemben vették. Sőt vannak minden tudomány körében bizonyos tárgyak, mellyek felett a tudós viták soha meg nem szűnnek [1]). Midőn t. i. a kérdés magában homályos, a sokféle szálak és erecskék miatt, mellyek benne összefolynak; természetes, hogy ezeknek tökélletes kifejtése és elkülönözése nélkül az egygyetértés be nem állhat. Mások a szavakbul, vagy kiválasztott okokbul indúlnak; mások bizonyos czélokra törekednek. Minden esetre kivánatos először ugyan a félreértéseket, ha lehet, eltávoztatni; s e részben a világos beszédnek nem csekély érdeme lehet. Még többet tesz

1) P. ok. a miénkben: Mi az országló hatalom alapja? Mi a büntetés czéllya?

másodszor a kérdések szoros meghatározása; s e részben a siker sokszor az illő szavaktul függ. Már fellyebb összeállítottam az *ősiség eltörlését*, és az *ősi javak felszabadítását*: mennyivel világosabb az utolsó szóllás! De ha czélba vett vágyaink általa kimerítve mincsenek, monthattyuk-e, hogy szándékunk tiszta kifejezését magában foglallya? Annyi bizonyos, hogy hitelünket, gazdasági erőnket, és evvel a javak becsét emelni kívánnyuk; és hogy e végre a birtokot minden áron meg kell menteni a szükségtelen bilincsektül, meg a sokféle perektül, mellyek, józan ok nélkül az életet zavarva, minden bizodalmat elfojtanak; és nem tagadhatni, hogy a sérelemperek is ollyanok. De azok szerint, a miket előterjeszteni szerencsém volt, bizonyos az is, hogy a dolog súlya másutt fekszik. Irthattyuk mi az ősiséget akár addig, hogy a törvénykönyvbül a neve is kipusztúllyon; habár az ősi és egyéb javak közt végre minden külömbség megszűnik, míg az elévülést úgy hagygyuk, a mint most van; a birtokkal is csak úgy leszünk, mint most, a múlthoz kötve, veszedelmes perek terhe alatt. Ellenben ha csak az elévülést rendbe hozzuk, rendbe a szerint, a mit fellyebb elmondtam, a sérelem- és a viszszaváltó pereknél is; többi részeiben az ősiség, akár úgy maradva mint van, magában semmit sem ronthat, a birtok erejét és becsét vagy bátorságát és bíztos eladását nem gatolná, nem is rövidítené. S ezeknél fogva tehát immár tisztában állana: mit akart az ősiség eltörlésével a követelő vélemény, mit a meghagyó törvény. Nem a törvényes öröklést megszűntetni; nem a végrendeletek önkényét kiterjeszteni; nem a törvényes gyámsá-

got kizárni; nem tehát az ősiséget a törvénykönyvből kiirtani, nem azt, a szó tellyes értelmében, eltörölni; hanem a bajokat, mellyek az ősiségből erednek, a zavaró idétlen pereket, eltávoztatni; az ősi javakat szorongató kötelékeibül kibontani, adásra vevésre felszabadítani; és nem csak az ősieket, a mi elégtelen volna; hanem általában minden birtokot legalább azon veszélyektül megmenteni, mellyek eddig jóakaró de ártalmas törvényeink fonákságaibul rajoztak; egygy szóval: a birtokot felszabadítani, biztosítani, bilincseit lerázni; mivel a hitel bizodalmon alapul, s a mit bizton venni, bírni nem lehet, annak csekély árát fizetik.

Egyébaránt ki nem láttya, hogy javítani csak azt lehet és kell, a mi hibás, pótolni csak azt, a mi hiányos; ha lehet, a fenlévő érdekeket is kímélve; minden esetre pedig az osztó igazság megszegése nélkül. Mert mi nyereség volna hibát hibával váltani, vagy a lehető veszélyeket más vállakra tolni? Csak két efféle példát említek. S először ugyan:

Javallatba jött, hogy a zálogjószág, maga idején ki nem váltátván, örökre a zálogosé legyen. Hogy lehet ezt az egyenes igazsággal egygyeztetni? A hitel oltalmára éppen elég, a mi a zálog mivoltából is következik, hogy a hitelező maga tellyes kielégitését a zálogbul rövid úton megnyerhesse. De maga bírája csak nem lehet; és az adós kihallgatása nélkül a bíró sem itélhet. Illik tehát a zálogot, bírói felügyelés alatt, eladatni, és árából az adósságot kifizetve,

ha valami felmarad, azt az adósnak viszszaadni. A mi ezen túl megy, méltatlan zsarolás. Mindennemü tartozásoknál az a törvény sora, hogy a vállalkozót, ha vonakodik, igéretének tellyesítésére a bíró szoríttya; büntetésrül szó sincs. Miért kellene szigorúabban bánni az adóssal, hogy zálogot adott? Miért ötet, és csak ötet büntetni? büntetni jószágvesztéssel, a mi mindenkor gyülöletes; gyarapítani pedig a hitelezőt, mivel zálogot vett? Római törvény szerint még az alku is foganatlan volna, melly akképen a zálógot vesztés terhe alá vetné [1]; s ebben az újabb törvénykönyvek is egygyetértenek [2]. Mert mi az efféle vesztő alku *(lex commissoria)?* nemde egyfelől merő nyerészkedés, más felől sujtó teher. Többet mondok: másutt a zálog haszonvételét sem szabad kikötni [3], vagy csak számadás terhével, úgy hogy a jövedelembül évenkint a kamatok, és ha telik a tőke is lejárjon [4]. Ezt mi nálunk a tőkére nézve már Verbőczi is ajánlotta [5]. És íme, a mit a régi és ujabb idők bölcsesége alkúban is tűrhetetlennek látott, azt nálunk az említett javallat még törvényül is kívánta! kívánta volna nem csak szükség vagy akármi helyes ok nélkül, hanem a legerősebb igazság ellenére; ellenkezve t. i. mind a szerződések, mind a tulajdon természetével. Vagy nem igaz e, hogy a szerződések valósága és ereje a szerződők akarattyán fordúl? hogy a mint közmondásban van,

---

1) *c.* 3. *Cod. VIII,* 35. *de pact. pign.* — 2) *Österr. Gesetzb. §.* 1371. *Code civ. §.* 2087. *Preuss. Landr. I. Th. XX. Tit. §.* 33. — 3) *Österr. Gesetzb. §.* 1372. — 4) *Code civ. §,* 2083. — 5) *I.* 81.

„*pacta paciscentibus legem faciunt*“ = alku az alkudozók törvénye? Miért nem állhatna meg a zálogos alku maga természetes valóságában? és mi oknál fogva emelhetné magát a törvényhozás a szerződök felébe, hogy azt, a mit ők akartak, félre vesse; a mit ők nem akartak, azt nyakokra tollya; hogy a zálogot erőszakkal örök adásra csavarja? mi egyéb ez, mint vak önkény? És továbbá nem igaz-e, hogy senkit sem szabad igaz ok nélkül sajáttyától megfosztani? nem igaz-e, hogy birtoka okát, minőségét, magának senki meg nem válthattya? *causam possessionis nemo sibi mutare potest.* Ezek sarkalatos igazságok, s az említett javallat ezeket is félre löki. Honnan jönne a törvénynek annyira zavaró és feldúló hatalma? holott, fő kötelessége a szerződések és a tulajdon szentségét oltalmazni; e két oszlopon nyugszik az osztó igazság magasztos épülete. Nem is hiszem, hogy azokat akárki tudva akarva meg támadni akarná. De a félreértés is, ha elterjed, nagy károkat okozhat. A javallat úgy látszik, abbul eredett: hogy a zálogot némellyek ideigtartó eladásnak tekintik; a mi magában képtelenség; mert jószágot eladni *(vendere)* éppen annyi, mint azt a vevő sajáttyává tenni *(rem emptoris facere)*, a mi ha megtörtént, lehetetlen, hogy az eladott jószág egyszersmind az eladóé maradgyon. Ellenben az adott zálog csak azé marad, a kié volt; sőt a zálogos birtoka is elévülésre nem magának, hanem a zálogítónak használ. Hanem elhalasztó vagy szüntető feltételhez kötött zálog igen is lehető, illy módon is: „Hogyha a kitűzött időre nem fizetek, a jószág most kiszabott vagy akkor kiszabandó áron eladva legyen“; vagy: „a jó-

szágot eladom, de fentartva, hogy bizonyos határnapig viszszavehessem"; az első elhalasztó, az utóbbi szüntető feltétel volna. De mind a két esetben a felek megegygyező akarattyából; nem idegen önkény feltolakodásával, a szerződők akarattya ellen; a mi annyira különböző, hogy a mi akaratommal igazság, a nélkül zsarolás.

Más hatalmas javallat az: hogy akárminő birtok, a kinél van, azé maradgyon, megszünvén minden per, és kizárva minden keresetet, melly a múltban gyökerezik, ammint röviden de szokatlan értelemmel mondgyák, *status quo*, vagy *uti possidetis*. Ez, igaz, legrövidebb út sokféle perek elhárítására; így a jövendő, söt már a jelen is, a múlttul gyökeresen és végképen elszakadna; így a birtok minden zavarbul és homálybul, minden bizonytalanságtul, egyszerre kiszabadúlván, kétség kívül bizodalmas állapotra jutna. Ámde mennyi áldozattal? mennyi romokon keresztül? A polgári társaságnak fő kötelessége minden érdeket oltalmazni, mindenkinek maga igazságát kiszolgáltatni. A javallat pedig éppen az ellenkezőt akarja; a legnemesebb értékre, a földbirtokra nézve nem csak az igazság kiszolgáltatását megtagadni; hanem egygy tollhúzással magát az igazságot kitagadni, örökre eltemetni; mindennemű bitorlásokat mivel tegnap vagy tegnap előtt történtek, örökre jóvá hagyni; holnap, holnaputánn a vétség ismét vétség lenne, és ebbéli panaszomat a törvény egész készséggel elfogadná; de a tegnapi vétségek immár a kegyes törvény védfalai közt örökös bátorságban állanának; épületes különbséggel! És mit nyernénk, feltéve, hogy

az elévülés úgy maradna mint eddig volt? ötven, hatvan esztendő alatt ismét annyi zavar és bizonytalanság tenyészne, a mennyibül most menekedni törekszünk. Ellenben ha úgy, a mint fellyebb előadtam, a hoszszas birtok elsajátitó, és a hoszszas hallgatás perenyésztő hatalmát elismerjük, helyre állíttyuk, józanul szabályozzuk; így magát a bajok gyökerét kiirtván, minden erőszak nélkül, t. i. minden igazság és minden érdek illő méltánylása, kímélése mellett, mind a múltra mind a jövendőre nézve, tisztába jövünk; a mennyire t. i. emberi, és különösen a szövevényes birtoki viszonyok tisztában lehetnek.

Egyébaránt a ki fáradságát nem szánnya, keresve nem ritkán a tévedésben is tanúságot találhat. Úgy itten. Mert minő meggyőződésbül eredhetett az említett javallat? Nemde abbul: hogy a széles múltat a szűk élet örökre magával nem hurczolhattya; a mi annyira igaz, hogy nincs osztó törvény, melly az elévülést be nem fogadta volna. Hanem a javallat, ezt az utóbbit szem előtt vesztve, józan menedéket már nem látott, és az okokon túl nagyot szökve pallost ajánlott, hogy az időt ketté vágván, a tegnapót, mindennel a mi előtte van, a feledékenység örvényébe döntsük, s így az életet mátul kezdgyük; a mi magában szükségtelen erőszak és tűrhetetlen önkény volna. Hol a hiba, midőn az okoskodás, józan tapasztalásbul indúlva, túlságos eredményre jut? Nem az alapúl szolgáló okokban, mellyek igazak lévén szép tanúságot is nyujtanak; hanem a bús érzésben, mellyel a csomókat, bajosabb fejtegetés helyett, inkább ketté vágni sietünk. Hiába,

szoros vizsgálat és vezér fonál nélkül, a tekervényben, szemes ember is könnyen eltéved.

Nem is csekély feladás, valami bajnak rejlő okát felfedezni. Tudgyák azt például az orvosok, a kik összvesen véve talán annyiszor tévednek, a hányszor nem. Nem rég magam is hallottam egygy külömben derék és nagy tapasztatásu orvosrul, a ki folytonos köhögés mellett, lassú de mindinkább nevekedő sorvadásban sinlődven, maga másokkal egygyütt abban a véleményben élt, hogy a vészes tünemények egyenesen tüdeje romlásábul erednek, s ahhoz vala mérve az orvoslás is. Ámde az embernek halála bekövetkezvén, panaszos tüdejét a bonczolók tellyes épségben találták; ellenben a szívburokban annyi vizet, hogy minden kétség megszűnt; vízkórság volt, mellyet sem a beteg maga sem orvostársai nem sejdítettek. Illyen íme az emberi bölcseség! És ha ez így van szegény testünk rejlő bajaival; mit mondgyunk azon bajokrul, mellyekhez bonczoló kés nem fér, mellyeknek csiráit sem tapogatni sem látni nem lehet? mellyek t. i. az egész társaságra kiterjedvén, annak erkölcsi vagy gazdasági viszonyait, érdekeit zavarják, roncsollyák; mivel a gyarapodás éltető reményeit zsibbasztva, az értelem és ipar malasztyait elfojtyák; midőn ezer meg ezer jóra termett vágyak és erők lebilincsezve, vagy idétlenül pazarolva elszórva lévén, a nemzeti jólét természetes kifejlődésében vagy haladásában megakad; hogy Istennek legbővebb, legszebb adományai közt is, a nemzet mint

nemzet lankadva, sorvadva illő hatalomra, dicsőségre, boldogságra emelkedni nem tud. Illyenekben az ártalom okai sokszor olly mélyen rejlenek, hogy azokat eleinte senki sem sejdíti. Magát a bajt is a mindennapi szokás annyira leplezi vagy legalább homályba borítya, hogy a nagy szám jobb állapotot nem ismerve, tökélletesen megnyugszik, vagy néha örömre is fakad [1]). Csak ha körültekintve más országokban, más nemzeteknél is megfordúltunk; és tapasztalásunk köre tágulván, a nagyszerü tünemények előtt kevélységünk lassan lassan olvadásnak indúlt; így az összehasonlítás által új helyesebb mértéket nyervén, minden ellenkezés mellett, a józan hazafinak mind véleményei mind vágyai üdvös változást szenvednek. És feltéve hogy az illyemü érzések elterjedvén, végre a nagy közönséget is megragadgyák, kedvező körülmények között a kívánt siker, a szükséges vagy üdvös javításokra vezető készség, el nem maradhat. A mi már magában temérdek nyereség. Sőt elmondhatni: hogy az egész munkának fő és legnehezebb része, valamint a zajos tenger homok fenekére akárminő falazatnak jó erős alapot rakni; úgy a sokféle érdekek habozó árjai közt, a tellyes és általános igazság, szabadság felkarolása által, a nemzeti boldogságnak illő széles feneket keríteni. Igaz ugyan, hogy az orvosló készség, csak első siker, nem végsiker, valóságos, maradó javúlás, úgy testi sérvekre, mint a társas élet bajaira nézve. Ha baját a beteg el nem ismerí és annál fogva idegenked-

1) *Extra Hungariam non est vita etc.*

ve a segédkezeket vagy szereket magától eltollya; hogyan lehetne önnön akarattya ellen orvoslását eszközölni? Ugy midőn a nemzet életében, akár önkény akár más nemü balságok lassu sorvadást okoznak, míg a javítások szükségét az uralkodó vélemény el nem ismerte, azokra számot tartani nem lehet. De külömbség is vagyon: mert mivel mindenikünk életét a természet maga is rövid időre szorította, végre testi bajaink ellenében semminemü orvoslás nem használ; ellenben a nemzetek élete szoros korlátokat nem ismer, sőt boldogságok is leginkább magoktul függ; mert bölcsen intézkedve, őrködve, és minden illő kímélettel élve, nem nehéz vagy legalább nem lehetetlen az elágazó érdekeket kiegyenlíteni, a szükséges egygyetértést fentartani, és úgy állandó erős hatalmat alkotva, nem csak a rögtön felmerülő veszedelmeket elhárítani; hanem azon akadályokat is, mellyek tévedésbül vagy egyéb emberi gyarlóságokbul erednek, és lassu hatással sok jót elfojtanak, eltávoztatni; vagy a hiányokat kipótolni, mellyek a fokonkint emelkedő miveltség figyelmét el nem kerülhetik.

Hála Istennek, olly időben élünk, melly sem a vizsgálattul nem tart; sem a hibák vagy hiányok elismerésétül nem vonakodik; sem a szükséges vagy üdvös változásoktul nem irtózik. A tudomány is nyiltan szóllhat; és a felfedezett igazság méltó pártolásra számíthat akkor is, midőn a divatos véleménytül elszakad. De most előadott értekezésem abban a szerencsében is részesül, hogy az uralkodó véleménnyel mind az alapokokra, mind a kitűzött czélra nézve tökélletesen

megegygyez; meg abban, hogy sokféle homályos pereink miatt, a birtok úgy a mint most van bizonytalan; hogy ez úgy nem maradhat; hogy az idétlen törvényeket akár módosítva akár szüntetve, múlhatatlanul szükséges a birtoknak biztosabb, szabadabb állást szerezni, és így becsét, hitelét illőbb fokra emelni. De midőn a nyilatkozó vélemények egyedül az ősiséget és ezt általában vádollyák, mintha minden ártalmak abbul erednének; erre nézve az ágozatos vizsgálat bennünket más útra vezetett, az elévülésre, melly némi félreértések folytán oltalmazó erejébül majd nem egészen kifogyott. Ezt kell ujra rendezni, és a fenlévő hiányokat pótolni, nem csak a sérelmi és a gyökérperekben, hanem általlyában. Láttuk pedig hogy ezt a közvélemény is elismeri; legalább az ajánlkozó javallatok mind ahhoz folyamodtak; jelül, hogy a valóság végre mindennemü gátokon áttör. De nem különben tapasztaltuk a ferde szavaknak erejét is; mert a ki bajaink okát nem egyedül az ősiségben, hanem igazság szerint az elévülés hiányában tudgya, olly erőszakos javallatra, millyen az *uti possidetis*, vagy a *veszendő zálog*, bizonnyára nem vetemedhetik. S erre nézve immár nyiltan kimondhatom: hogy ha értekezésemnek valami érdeme vagyon, (nem mondom hogy van, de ha van) ez egyedül az elévülés nyomosabb azaz világosabb kiemelésében fekszik.

Hogy pedig régi meggyőződésemet itten, illy tudós koszorú előtt, illy alkalommal előadhattam; erre nézve mély érzésbül fakadó hálavallásomat vegyék minnyájan, a kik csekély törekvéseimet figyelemre mél-

tatván, (vagy talán inkább hivatalos állásomra tekintvén) szavamnak e díszes körben helyt adni kegyeskedtek. Ezentül kedves kötelességem leend közös ügyeinkben, mellyek egyszersmind a tudományok és a haza szent ügyeihez tartoznak, egygyesített erővel munkálkodni. Legforróbb óhajtásom pedig, hogy tisztelt pártfogóim kegyességét jövendőre is fentarthassam, és tudós munkatársaim szíves barátságát megnyerhessem. Ezekben áldanám — életem estéjén — a távozó napnak utolsó örömsugarát!

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Igazítások.

19 *l.* 4 *sor al.* KRAMER *hely olv.* KREMER.

34 - 3 - - *nationabilis hely olv.* rationabilis.
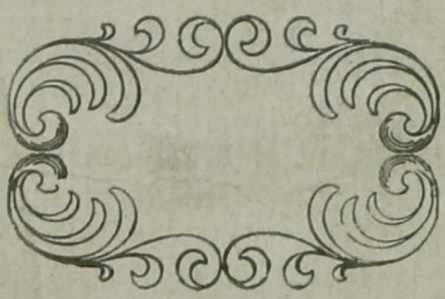
MTA
KIK
0 00005 50709 2